

Fyzické tresty ve výchovných metodách rodičů

Jitka Jelínková

Bakalářská práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

IPROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU

Jméno a příjmení: **Jitka Jelínková**
Osobní číslo: **H15312**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Andragogika v profilaci na řízení lidských zdrojů v neziskové sféře**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Fyzické tresty ve výchovných metodách rodičů**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti uplatnění výchovných metod rodičů a možnosti intervence v oblasti vzdělávání dospělých.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BLŮŽKOVSKÝ, Bohumír. Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi: celistvé a otevřené pojetí (vzdělávání a) výchovy. 314 s. 2. upr. vyd. Ostrava: Amosium Servis, 1997. ISBN 80-85498-23-5.

SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. 176 s. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

VANIČKOVÁ, Eva. Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky. 116 s. Praha: Grada, 2004. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0814-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní. 98 s. Praha: Portál, 1994. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

BREZINKA, Wolfgang. Filozofické základy výchovy. 212 s. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Karla Hrbáčková, Ph.D.**

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **28. listopadu 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2018**

Ve Zlíně dne 28. listopadu 2017

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- беру на вѣдомі, же бакалѣрская работа будеть уложена в электроничекой подобѣ в университетном информатичном системѣ доступнѣ к нѣгляднѣтѣ;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ..... 15.4.2018 .....

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování studentůvých prací.

²⁾ Vysoké školy nepřijímají zveřejňování diplomůvých, bakalářských a rigorózních prací, a jejich zveřejňování obhajobě včetně posudků zprávných a výsledek obhajoby prostřednictvím dalších kvalifikačních prací, které zprávně. Výsledek zveřejnění studentůvých prací v vysokých školách.

(2) *Diverzní, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odečtené ochrazené ochrannou známkou mají být též rovněž při pracovních dňů před
hromadím odložený avšak vždy kvalifikací veřejnosti v rámci určených určitých předpisů vysoké školy nebo není-li tak určeno, v rámci
pracovního úvodu školy, kde se má konat ochranná práce. Každý z nich ze vztahů práce patřívat na své náklady výjevy, cesty nebo
rozvoznictví.*

(3) *Žáci, se odměnám práce máv součástí se vztahujícími k své práci podle těchto nálezů, kde náleží na výjevy odložený.*

2) *zákon č. 127/2005 Sb. v právu autorství, o právech souvisejících s právem autorským a v zákoně některých zákonů (autorský zákon) ve
změní pozdějších právních předpisů, § 15 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského jako neuvádějí škola nebo školství či vzdělávací zařízení, užije-li škola na účelů přímých nebo nepřímých
hospodářského nebo obchodního prospěchu: k výjev nebo k slovní práce díla vypracové školení nebo součástí školení školských nebo
školských povinností vypracovávaných z jeho právních vztahů ke škole nebo školství či vzdělávacího zařízení (školské dílo).*

3) *zákon č. 127/2005 Sb. v právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a v zákoně některých zákonů (autorský zákon) ve
změní pozdějších právních předpisů, § 60 Školské dílo:*

(1) *Škola nebo školství či vzdělávací zařízení mají za určitých podmínek právo na změny licenční podmínky o užití školního díla (§ 35 odst.
3). Odpráve-li autor školního díla užití školní bez výjimky školství, mohou se tyto podmínky změnit nařazením ústředního orgánu jako v
zákoně, Ústavním § 32 odst. 3 sč. 127/2005 Sb.*

(2) *Není-li postaveno jinak, může autor školního díla své dílo užit v poskytnutí jinému licenční, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy
nebo školství či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školství či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výjimky jim dovoleno v souvislosti
s užitím díla či poskytnutím licenční podle zákona 7 právním předpisů na úroveň výjimky, které na vypracování díla vynaložil, a to podle
skutnosti až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží ke výši výjimky poskytnutí školou nebo školství či vzdělávacím zařízením z užití
školského díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá deskripcí výchovných prostředků. Zaměřuje se zejména na používání odměn a fyzických trestů ve výchovných metodách rodičů skrze pohled dospívajících. Teoretická rovina se zaměřuje na základní pojmy, které se k tomuto tématu vážou, jako je rodina, výchova, výchovné styly a prostředky. V praktické části bakalářské práce je pomocí kvantitativního výzkumu sledováno, zda rodiče ve své výchově používají fyzické tresty a jaký názor mají dospívající na výchovné metody svých rodičů. Jak je vnímají a hodnotí, zda je považují za správný výchovný postup a jak se tyto výchovné metody odráží na jejich vztahu s rodiči.

Klíčová slova: rodina, rodiče, výchova, výchovné prostředky, fyzické tresty, odměny

ABSTRACT

The bachelor thesis is focused on children upbringing methods description. It concentrates especially on rewards usage and physical punishments in upbringing methods through a view of adolescents. The theoretical part focuses on the basic terms related to this theme, such as family, upbringing of children and it's styles and methods. Practical part of the bachelor thesis is using quantitative research for monitoring parents' usage of physical punishments in the proces of children upbringing and also what do the teenagers think of their parents' methods usage. How they perceive them, how do they evaluate them, whether they consider them to be the right way and how are these methods reflected in the relationship with their parents.

Key words: family, parents, upbringing of children, upbringing methods, physical punishments, rewards

Děkuji tímto Mgr. Karle Hrbáčkové Ph.D. za pomoc, cenné rady a odborné vedení, které mi byly nápomocny k vypracování mé bakalářské práce. Taktéž děkuji všem respondentům, kteří byli ochotni vyplnit dotazník a poskytnout mi tak cenné údaje k výzkumu a v neposlední řadě děkuji své dceři za podněty, připomínky a inspiraci.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická, nahraná do IS/STAG, jsou totožné.

Motto: „Cti otce svého a matku svou! A měj úctu k duši dítěte svého.“

T. G. Masaryk

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 RODINA.....	11
1.1 CHARAKTERISTIKA RODINY	11
1.2 FUNKCE RODINY.....	11
1.3 RODINNÁ VÝCHOVA A JEJÍ VLIV NA VÝVOJ DÍTĚTE	12
1.4 CHARAKTERISTIKA SLEDOVANÉ SKUPINY	13
2 VÝCHOVA	16
2.1 CHARAKTERISTIKA VÝCHOVY	16
2.2 CÍLE VÝCHOVY.....	16
2.3 ZPŮSOB VÝCHOVY.....	17
2.4 STYLY VÝCHOVY RODIČŮ.....	18
2.4.1 Styly výchovy dle Kurta Lewina.....	18
2.4.2 Marburský model	19
2.4.3 Model čtyř stylů výchovy.....	20
2.4.4 Model devíti polí	21
3 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY	23
3.1 ODMĚNY	24
3.2 TRESTY	25
3.2.1 Funkce trestů	25
3.2.2 Spravedlivé potrestání	25
3.3 PSYCHICKÉ TRESTY	26
3.4 FYZICKÉ TRESTY	28
3.5 TĚLESNÉ TÝRÁNÍ.....	29
4 SHRNUÍ TEORETICKÉ ČÁSTI.....	31
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	33
5.1 CÍL VÝZKUMU A STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK	33
5.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	33
5.3 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	36
5.4 VYHODNOCENÍ VÝZKUMNÝCH OTÁZEK.....	36
6 SHRNUÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	55
ZÁVĚR	56
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	61
SEZNAM OBRÁZKŮ	62
SEZNAM TABULEK.....	63
SEZNAM GRAFŮ	64
PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK.....	65

ÚVOD

Vychovávat dítě není jednoduchá činnost a tak být dobrým rodičem je, dle mého názoru, jedna z nejkrásnějších, avšak nejsložitějších úloh, se kterou se v dospělém životě setkáváme. Dítě se od svých rodičů učí, získává od nich první informace o tom, jak svět funguje, identifikuje se s postoji a hodnotami svých rodičů. Rodiče se vlastně také učí za pochodu, zkušenosti získávají postupně, jak dítě roste a dospívá. Proto se samozřejmě dopouštějí mnoha chyb, přebírají styly a postupy, které si nesou ze svého dětství. Ačkoliv se rodiče snaží nedělat stejné výchovné chyby, jaké dělali jejich rodiče, často, zejména ve stresových situacích, kopírují zažitá stereotypy. Anebo naopak, snaží se za každou cenu vychovávat odlišně, než vychovávali jejich rodiče je. Ideální rodičovská výchova zřejmě neexistuje a myslím si, že drtivá většina rodičů se snaží, aby dítě vychovali co nejlépe a správně. Ale jak jsem již uvedla výše, existují různé okolnosti, podněty, důvody, které výchovné styly a metody rodičů ovlivňují. Proto jsem se ve své bakalářské práci zaměřila na téma používání fyzických trestů ve výchově dětí a mým cílem je zjistit, jak častým motivačním a výchovným činitelem ve výchovném procesu fyzické tresty jsou, jak působí na osobnost dítěte a jak je dítě vnímá. Teoretická část práce se zabývá formami a styly výchovných metod, zabývá se charakteristikou pojmů jako rodina, výchova a zaměřuje se na definování výchovných prostředků, zejména odměn a trestů. Taktéž uvádí charakteristiku dospívajících, jako sledované skupiny, z psychologického hlediska.

V praktické části bakalářské práce jsem se zaměřila právě na problematiku fyzických trestů, jak jsou vnímány, hodnoceny dospívajícími a v jaké míře rodiči používány. Na základě dotazníkového šetření jsem zjišťovala, jaký názor mají dospívající na fyzické tresty, zda je považují za spravedlivý a účinný prostředek ve výchově a jaký dopad má používání fyzických trestů na vztah mezi dětmi a jejich rodiči.

Práce by měla, skrze pohled dospívajících, nastavit zrcadlo rodičům a jejich výchovným metodám, jak je děti vnímají, zda právě fyzické trestání je vhodnou metodou, díky které mohou vychovat zdravého, společensky uplatnitelného a zdravě sebevědomého člověka. Rodiče jsou dennodenně vystaveni situacím, kdy musí učinit rozhodnutí ohledně výchovy svých dětí a tak by se mohli zamyslet právě nad svými výchovnými metodami a eventuálně je přehodnotit. Pro mě osobně je tato práce velmi přínosná právě z důvodu ovlivnění mých vlastních výchovných metod a postojů, zjištění nových informací a postupů ve výchově.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

1.1 Charakteristika rodiny

Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí. Vznikla nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat, připravovat pro život (Matějček, 1994).

Dle Kramera (1980) je rodina definována jako skupina lidí, se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často vázání hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoliv mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde např. o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd. (Kramer In Sobotková, 2001, s. 22).

Jednou z dalších charakteristik rodiny je dle Možného (1990) popis rodiny jako propojení sociologických a psychologických prvků. „Rodina je dnes vnímána současně v řádu světa ji obklopující jako instituce racionální, pragmatická, funkčně vertikálně hierarchizovaná a kulturně omezující a současně jako zvláštní soukromý svět autenticity, spontaneity, přirozené rovnosti a emocionality.“ (Sobotková, 2001, s. 22).

Rodina podle Šulové umožňuje dítěti přirozený a přiměřený vývoj v prvních třech letech života, usnadňuje mu přechod k projevům autonomie, dává možnost procvičovat jazyk a vede k postupnému formování vědomí Já odlišného od ostatních. Vedle emocionálního zázemí poskytuje rodina i základ pro morální citění dítěte (Šulová 2003, s. 415).

1.2 Funkce rodiny

Rodina pro dítě znamená základní životní jistotu, která uspokojuje duševní potřeby dítěte. Mezi tyto potřeby dle Matějčka (1994) patří:

- Přisun podnětů z okolí, kde skrze smysly se posunuje ve vývoji.
- Potřeba řádu a smyslu, což je základ veškerého učení.
- Potřeba životní jistoty, která je naplňována v citových vztazích mezi dětmi a rodiči.
- Potřeba vlastní společenské hodnoty, což znamená být uznáván, oceňován, přijímán.
- Potřeba vlastní otevřené budoucnosti, neboli životní prosperity a naděje.

Dle Čápa (1997, s. 40) rodina plní v životě svých členů, ale i společnosti tyto základní funkce:

- Zajišťuje reprodukci člověka, a to jak biologicky, sociálně tak i kulturně. Zajišťuje narození dítěte, péči o ně, jeho socializaci a výchovu, předávání společenských norem a hodnot, tradic předchozích generací. Hlavním smyslem je početí dětí, takže tato funkce se jeví jako primární ve vztahu k dítěti.
- Je ekonomickou, často přímo výrobní jednotkou - společná práce v zemědělském hospodářství nebo v řemeslné výrobě.
- Zajišťuje členům rodiny ochranu a pomoc v každodenním životě i v situacích ohrožení, v nemoci, v ekonomické tísní, při ohrožení přírodními katastrofami, jinými sociálními skupinami.
- Kontroluje chování a jednání členů skupiny, zajišťuje dodržování společenských norem morálních, právních, náboženských, přizpůsobení členů rodiny k mezoprostředí a makroprostředí.
- Zajišťuje členům rodiny osobní, emoční vztah, v příznivém případě vztahy vzájemného porozumění, pomoci a lásky.

1.3 Rodinná výchova a její vliv na vývoj dítěte

Rodina poskytuje dítěti modely k napodobování a identifikaci. Předává mu základní model sociální interakce a komunikace v malé sociální skupině. Začleňuje dítě do určitého způsobu života a předává mu určité sociální požadavky a normy. Odměnami a tresty odporuje přijetí těchto požadavků a norem, jejich interiorizaci a exteriorizaci v chování dítěte. Tím dochází k socializaci dítěte v rodině, k jeho výchově (Čáp, 1997 s. 273).

Ke každé rodině patří stabilita domácího řádu, který je charakterizován řadou obvyklých činností, návyků, mýtů, tabu a rodinných rituálů. K rodinné výchově neodmyslitelně patří odměny a tresty. Způsob odměňování a trestání dětí odráží úroveň vztahů mezi jednotlivými členy rodiny a lze z něj poznat, jak opravdový je zájem rodiče o dítě, jaká je chuť dítěti něco ukázat či předat, o něco ho obohatit, tak i chování rodičů, které postrádá respekt vůči osobnosti dítěte, úctu k odlišným názorům či hodnotám. Příznivý způsob výchovy v rodině působí kompenzačně k oslabení nepříznivých podmínek, jako je nižší sociokulturní úroveň

rodiny, mimovýchovné problémy v rodině, či biosociální handicapy dítěte. Naopak nepříznivý způsob výchovy v rodině vážně narušuje vliv jiné, příznivé podmínky, jako je vysoká sociokulturní úroveň rodiny, rodina bez zjevných problémů, či příznivé biosociální podmínky dítěte (Čáp, 1996, s. 215).

Dle Matějčka (1994, s. 24) "Nejdůležitějším činitelem v procesu formování osobnosti dítěte zůstává osobnost jeho rodičů. Nezáleží přitom na pedagogických poučkách. Rodiče nejsou kybernetičtí roboti, kteří mechanicky reagují na chování dítěte a vždy správně vyhodnotí adekvátnost odměn a trestů, pohlavků a bonbónů. Život je natolik složitý, že i v odměňování výchovných prostředků je vždy třeba postupovat originálně, tvořivě a hlavně citlivě. A toho jsme schopni jen tehdy, pokud k dítěti máme hluboký vztah. Dobře potrestat může jenom ten, kdo má trestaného opravdu rád."

1.4 Charakteristika sledované skupiny

Adolescence neboli dospívání je období charakterizované zejména jako období mezi dětstvím a dospělostí. Toto období má za úkol poskytnout jedinci čas a možnost, aby dosáhl předpokladů stát se dospělým ve všech oblastech, v nichž to současná společnost vyžaduje. Časově lze toto období vymezit mezi 15. – 20. rokem života, které na konci přináší dosažení plné reprodukční schopnosti a ukončení tělesného růstu. Adolescence je vývojovou fází postupného vyhraňování a stabilizace povahových vlastností (Vašutová, 2005, s. 65).

Základní vývojový úkol spojovaný s obdobím adolescence je považováno dosažení identity, která je definována jako aktuální krize k sobě samému. Je to reakce na zmatek vyvolaný novými vnitřními pocity spojenými se sexuálním dozráváním a s novými požadavky prostředí, jako jsou normy, role a pravidla světa dospělých, vrstevnický tlak a úsilí o ocenění ze strany druhých. Identita pak znamená především nové sjednocení – jednak dosavadních zkušeností, reflektovaných i neuvědomovaných potřeb, výkonové kapacity a sociálních rolí do konzistentního celku (Řehulková, Řehulka, 2001, s. 20).

Dle Jedličky (2017, s. 23) „Skutečná individuace předpokládá vnitřní vyrovnaní a smíření se s chybami rodičů, neboť tudy vede jediná cesta k akceptaci vlastní nedokonalosti bez pocitu hanby či hostility.“

Dle Vágnerové (2000, s. 263) proces osamostatňování a rozvoje identity pokračuje dalšími dvěma fázemi:

- Fáze postupné stabilizace - jedná se o postupné vyrovnávání vztahů s rodiči, osvojení zralejších způsobů chování, ale nejedná se ještě o úplnou separaci. Vytváří se nová pravidla soužití, které se jeví jako klidnější a méně konfliktní.
- Fáze psychického osamostatnění – jedná se o ukončení separace ze závislosti na rodině, dosažení úplné samostatnosti a vytvoření takové identity, která potvrzuje jedinečnost osobnosti. Sebehodnocení adolescenta a jeho hodnocení ostatními lidmi se zásadním způsobem neliší.

Rodiče představují pro dospívajícího model určitého způsobu života a dospělosti, který by je měl čekat v budoucnosti. Dospívající o nich uvažuje a také je kritizuje. Kritika, která je výrazem konfliktu představ dospívajícího a skutečnosti, může být impulzem ke změně jejich postojů. Dospívající je kritický k hodnotám, názorům, chování a celkovému stylu života rodičů. Porovnává je s ideálem, který si vytvořil a hledá variantu, která by byla pro něj ideální. Prostřednictvím takových úvah vylučuje, co je nepřijatelné a vytváří si přesnější představu vlastního budoucího stylu života a své identity. Kritika rodičů není pouhou negací všeho, co rodina představuje, ale je spíše jedním ze způsobů hledání (Vágnerová, 2000 s. 282).

Dospívající je vystaven řešení náročných vnitřních úkolů, jejichž zdárné zvládnutí má z pohledu budoucí zralosti klíčový význam. K již výše zmíněným fázím separace a individualizace k těmto úkolům patří i dokončení vzdělávání v základní škole a úvahy o tom, kým bude, včetně volby cesty směřující k nějaké profesní zdatnosti a ekonomické soběstačnosti (Jedlička, 2017 s. 23).

Mezi další psychologické faktory, které se v tomto období dotváří a mají zásadní význam na osobnost dospívajícího, patří:

- Sebepoznávání – má velký vliv na vyhraňování a rozlišování mravních pojmů a názorů, nejvíce do popředí vstupuje problematika hodnotové orientace a hierarchie.
- Sebepojetí – zahrnuje sebedefinování, sebeúctu, sebekontrolu, sebeuplatnění.
- Sebehodnocení – adekvátní sebehodnocení je východiskem k dalšímu sebezdokonalování.
- Sebevědomí – je významným činitelem zajišťování rovnováhy mezi vnějšími vlivy, společenským a vnitřním prožíváním a jednáním osobnosti. Zdravé sebevědomí je znakem integrované, sociálně zralé osobnosti, znající své schopnosti a možnosti.

- Sebevýchova – má zásadní vliv na vyhraňování vlastního charakteru.

(Vašutová, 2005, s. 67)

V období dospívání hrají velký význam vztahy s vrstevníky. Jejich existence umožňuje dokončit jeden z nejdůležitějších úkolů tohoto období a to emancipaci od rodiny a postupné osamostatnění. Dle Vágnerové (2000, s. 285) ve vztazích lze uspokojit i některé základní psychické potřeby:

- Potřeba stimulace – uspokojování kontaktem s blízkými vrstevníky nebo formou společné účasti na různých aktivitách a sdílením nějakého prožitku.
- Potřeba orientace a smysluplného učení – jedinec společně s vrstevníky experimentuje v oblasti řešení různých situací a učí se od nich potřebné sociální strategie a jejich účinnost.
- Potřeba citové jistoty a bezpečí – odpoutáváním se od rodiny ztrácí jedinec citové zázemí a pocit jistoty a toto zázemí hledá u vrstevníků na základě vzájemného pochopení a akceptace.
- Potřeba naplnění partnerského vztahu zahrnujícího i sexualitu – potřeba partnera není jen projevem sociálního tlaku a potřeby uchovat si prestiž ve skupině vrstevníků, ale stává se skutečnou potřebou psychickou, sociální a tělesnou.

2 VÝCHOVA

2.1 Charakteristika výchovy

V klasickém pedagogickém pojetí je výchova definována jako proces záměrného a cílevědomého působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jeho myšlení, způsobech chování, hodnotách, názorech a postojích. V širším psychosociálním pojetí se chápe výchova jako nejen záměrné, ale i nezáměrné působení jedněch osob na jiné, činitelů lokálního prostředí, sociální skupiny, pracoviště, médií a celého společenského prostředí na jedince. V tomto smyslu je výchova uskutečňována i prostřednictvím bezděčného učení, na základě životních prožitků a zkušeností (Průcha, Veteška, 2014 s. 289).

Člověk se rodí vzdělavatelný, schopný se učit a potřebující se učit. Je odkázán na formování svou společností, její kulturou a na výchovu, které se mu dostává od bližního, současně však i na vlastní snahu učit se, na sebeutváření či sebevzdělávání, aby se mohl stát zdatným pro život. Člověk se má zdokonalovat, odpovídá za kvalitu svého duševního a tělesného stavu (Brezinka, 1996, s. 97).

Výchova je optimalizací člověka a jeho světa, je záměrným zdokonalováním uceleného, uvědomělého, aktivního a tvůrčího vztahu člověka (lidí) k světu, tj. k přírodě, společnosti i k sobě samému. Výchova je cílevědomé rozvíjení osobnosti, jejich vztahů ke světu, vnějšími i vnitřními faktory jejího utváření a sebeutváření (Blížkovský, 1997, s. 23).

Brezinka (1996, s. 14) výchovu charakterizuje: „Výchova znamená, že dospělý vytváří předpoklady k tomu, aby si dítě osvojilo určitý zvyk, návyk chování. Smysl každé výchovy spočívá v tom, abychom pomohli vychovávanému získat osobnostní vlastnosti, které ho uschopní k samostatnému a sociálně odpovědnému životu. Tyto vlastnosti závisí zčásti na povaze jedince, zčásti na kultuře, v níž žije.“

2.2 Cíle výchovy

Výchovné cíle popisují ideální vlastnosti osobnosti, které mají vychovávané osoby uskutečnit, či jich mají dosáhnout. Psychologicky vzato, výchovný cíl je představa o určité psychické dispozici vychovávaného, k jejímuž dosažení má přispět výchova. Psychická dispozice je předpokládaná ochota k jistému způsobu prožívání a chování, které člověka

uschopňují a činí náchylným k určitým prožitkům, výkonům či k určitému jednání (Brezinka, 1996, s. 20).

Nejzákladnějším a hlavním cílem výchovy je plnění úkolů, které jsou určené společensko – historickým vývojem rodiny. Tyto cíle zahrnují toleranci k pokračujícímu vývoji všech členů rodiny, poskytování bezpečí, zajištění dostatečné soudržnosti k udržení rodiny jako jednotky a efektivní fungování rodiny jako součásti širšího sociálního kontextu (Sobotková, 2001, s. 66).

Výstižné vymezení rodinného fungování dle Saubera (1993, In Sobotková, 2001) je definováno jako schopnost rodiny fungovat ve čtyřech rozhodujících oblastech:

- Osobní fungování – spokojenost členů rodiny se svojí pozicí a rolí v rodině.
- Manželské, partnerské fungování – spokojenost v sexuální oblasti, vzájemný soulad.
- Rodičovské fungování – odpovědnost za výchovu dětí a pocit obohacení z rodičovské role.
- Socioekonomické fungování – ekonomická úroveň rodiny i sociální začlenění, sociální podpůrná síť.

2.3 Způsob výchovy

Žijeme a vychováváme v době rozmanitosti ideálů a hodnotových postojů a v době neustálého zápasu stoupců protikladných přesvědčení o vliv na celek. Dnešní výchova je výchovou v diferenciované, labilní, napětí plné společnosti s velkou svobodou volby, s malou cizí kontrolou, ale s velkou odpovědností, s mnoha životními šancemi, ale i s mnoha nebezpečími pro duševní zdraví. Vychovávat za těchto podmínek je obtížnější, než tomu bylo v uzavřených společnostech a hodnotově jiných dobách (Brezinka, 1996, s. 134).

Povinnosti péče a výchovy dětí jsou v první řadě uloženy rodičům, kteří je přivedli na svět a jsou za ně odpovědni. Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny, školy) s dítětem. Projevuje se volbou a způsobem užití výchovných prostředků, postupů a metod, tomu odpovídajícím prožíváním a chováním dítěte, které opět ovlivňuje prožívání a chování dospělého.

Jeden z hlavních faktorů, který ovlivňuje vývoj dítěte, rozvíjí, brzdí či narušuje rozvoj osobnosti je dle Čápa (1996, s. 135) způsob výchovy. Způsob výchovy je ovlivňován třemi skupinami podmínek ve vzájemné interakci:

- Osobní vlastnosti a zkušenosti vychovávajících.
- Vlastnosti a zkušenosti vychovávaných dětí, jejich chování a působení na dospělé, kteří se je snaží vychovávat.
- Společenskohistorické podmínky, od ekonomických a kulturních, až po výchovné tradice země, doby, rodiny a školy.

2.4 Styly výchovy rodičů

Stylem výchovy označujeme prosazování různých způsobů působení vychovatele na dítě. Výchovný styl je určován spíše osobností vychovatele, než konkrétní situací. Styl výchovy je důležitým faktorem, který přispívá k utváření osobnosti dítěte stejně jako například citové vztahy mezi členy rodiny, způsob komunikace v rodině či rodinná pravidla.

2.4.1 Styly výchovy dle Kurta Lewina

Typologickou formulaci způsobu výchovy podal Kurt Lewin, (Čáp, Mareš, 2001, s. 304), který jako první definoval tři základní styly výchovy na základě životní zkušenosti týkající se lidských vztahů a speciálně výchovy. Na jeho práci navázalo spousta dalších pedagogů či psychologů, kteří jeho teorii dále rozvinuli. Styly výchovy rozčlenil:

1. autoritářský styl výchovy - tento styl je pro děti náročný, vyžadující. Uplatňování přísných trestů a hubování obvykle vede k tomu, že chybám nebo neukázněnosti dítěte je věnována přílišná pozornost. Autoritářské vedení vede děti k vyššímu napětí, dráždivosti, dominantnosti a agresivitě k ostatním členům skupiny. Autoritářští rodiče mají často zakořeněné určité představy a očekávají, že stanovená pravidla se budou dodržovat, aniž by museli cokoli vysvětlovat nebo dávat dítěti příležitost o pravidlech a důsledcích jejich porušování diskutovat. Příkladem komunikace dítěte a rodiče: „Ne! Udělej, co říkám!“

2. demokratický styl výchovy – tento typ rodiče zahrnuje své dítě láskou a přízní, sleduje a reaguje na potřeby dítěte, avšak k omezování chování dítěte nepoužívá tresty. Demokratický rodič může být velmi náročný ohledně chování dítěte, avšak zároveň je vstřícný vůči jeho nápadům a názorům. Demokratický rodič udílí méně příkazů a podporuje iniciativu, působí spíše příkladem, než hojnými tresty a zákazy. Namísto trestání dítěte za negativní chování, tento rodič jasně vymezení své představy o pozitivním

chování a důsledcích, které bude vyvozovat z negativního chování. Příkladem komunikace dítěte a rodiče: „Pojďme si o tom promluvit.“

3. liberální styl výchovy - liberální rodič je vnímavý a projevuje lásku a přízeň, ale nemá velké nároky na chování dítěte, řídí dítě málo nebo vůbec ne. Neklade požadavky, nekontroluje plnění úkolů. Dítě se může samo rozhodovat nebo samo regulovat své chování. Rodič se vyhýbá konfrontaci s dítětem. Jestliže je chování dítěte třeba usměrnit, liberální rodič je nepředvídatelný, někdy dítě trestá, avšak mnohdy se rozhodne je nepotrestat. Často hrozí trestem, ale neuplatní ho. Děti, které se pravidla a důsledky jejich nedodržování stále ještě učí chápat, může nepředvídatelné vynucování správného chování zmást. Příkladem komunikace dítěte a rodiče: “Jak chceš ty!”

Tyto styly výchovy vyjadřují typologicky způsob výchovy, ale k tomu, abychom získali lepší orientaci a přehlednost je nezbytný další krok zobecnění způsobu výchovy modelem dvou dimenzí rodičovských postojů:

1. Postoj kladný, láskyplný, akceptující - postoj chladný, záporný až zavrhuující.
2. Postoj kontrolující – postoj liberální, poskytující autonomii a volnost.

(Čáp, Mareš, 2001, s. 305)

2.4.2 Marburský model

Na základě empiristických výzkumů vznikl dvoukomponentový model rodičovského zpevňování, který začleňuje problematiku způsobu výchovy do teorie učení. Základní skutečnost pro rozlišování způsobu výchovy je zpevňování pozitivní, jakožto odměnou a negativní, neboli trestem. Těmto dvěma formám odpovídají tyto dimenze rodinné výchovy:

- Přísnost, hojné užívání trestů, nátlak, pokárání

Dle tohoto modelu se dítě řídí zákazy, omezuje se celková aktivita dítěte. Snaží se vyhýbat trestům a snaží se vytvářet dojem „hodného dítěte“. Při velké přísnosti rodičů jsou děti úzkostnější, méně tolerantní k jiným lidem.

- Podpora, pochvala, pomoc

Dle tohoto modelu jsou děti orientovány na uposlechnutí příkazů a následně jsou za ně odměněny. Aktivita dítěte není omezována, dítě má dobré chování jak v rodině, tak mezi vrstevníky (Čáp, 1996, s. 146).

2.4.3 Model čtyř stylů výchovy

Maccobyová a Martin v roce 1983 uveřejnili přepracovanou podobu stylu řízení Kurta Lewina. Klíčovým prvkem je emoční vztah dospělého k dítěti a styl řízení. (Čáp, 2001, s. 307)

Rodiče	Odmítající	Akceptující
Nároční a kontrolující	Autoritářský styl	Autoritativně-vzájemný styl
Nenároční a nekontrolující	Zanedbávající styl	Shovívavý styl

Obr. č. 1 Model čtyř stylů výchovy (Čáp, 2001, s. 307, vlastní zpracování)

- Autoritářský styl – styl, který je charakterizován neustálým usměrňováním dítěte, založený na síle, tlaku, zákazech a příkazech. Rodič nebere ohled na individuální potřeby dítěte a nechává mu malý prostor pro vlastní aktivitu. Vztahy jsou chladné až nepřátelské, dítě je hodnoceno negativně.
- Zanedbávající styl – přístup rodičů k dítěti je pasivní, požadavky na dítě minimální, častá je nedůslednost rodičů. Vztahy jsou uvolněné, ale bez citového náboje. Dítě pod vlivem této výchovy je citově zranitelné, nesmělé, náladové, neumí vzájemně komunikovat.
- Autoritativně – vzájemný styl – jedná se o demokratickou výchovu založenou na akceptaci a rodičovské náročnosti. Charakterizují ji důslednost, pevné vedení, otevřená komunikace směřující k zodpovědnosti. Dítěti je ponechán dostatečný osobní prostor na rozvinutí osobnosti dítěte. Rodiče svá výchovná rozhodnutí zdůvodňují a vysvětlují. Chování dítěte je nezávislé, spolupracující, usilující o co nejlepší výkon.
- Shovívavý styl – tento styl je charakterizován velkou mírou citovosti mezi dítětem a rodičem, ale na druhou stranu nízkými požadavky a omezeními. Rodič se vyhýbá trestům, nestanovuje hranice. Dítě pod takovým stylem výchovy je často nezodpovědné, citově rozladěné a nespolehlivé.

2.4.4 Model devíti polí

Model devíti polí způsobu výchovy podrobněji zvažuje vzájemné působení emočního vztahu rodičů k dětem a jejich výchovného řízení pomocí dvou protikladných komponentů v každé z dimenzí, tj. kladné a záporné komponenty v dimenzi emočního vztahu a komponenty požadavků a volnosti v dimenzi výchovného řízení (Čáp, 1996).

Dimenzi emočního vztahu tvoří kladná a záporná komponenta. Rodiče v různé míře dítě přijímají, projevují mu lásku a kladné citové vztahy, ale také mohou projevovat citový odstup, odměřenost, až odmítání dítěte. Podle míry převažujících projevů pak lze vyvodit základní formy emočního vztahu. Údaje o podobě emočního vztahu berou v úvahu podíl každé z dvojice protikladných komponent a jsou vymezeny jako základní formy emočního vztahu k dítěti:

- **Kladný (případně extrémně kladný)** emoční vztah, ve kterém převažují (případně výrazně převažují) projevy kladné komponenty.
- **Střední** emoční vztah, ve kterém jsou relativně vyrovnány projevy kladné a záporné komponenty. Může však nabývat podoby **záporněkladného** vztahu, ve kterém jde o tzv. dvojí vazbu, či ambivalentní vztah.
- **Záporný** emoční vztah, ve kterém převažují projevy záporné komponenty, dítě necítí emoční podporu a porozumění rodičů.

Dimenzi řízení sytí komponenta požadavků a komponenta volnosti. Každá výchovná situace předpokládá, že jsou na dítě kladeny určité nároky, požadavky. Zároveň je dospělými určeno, zda a jak budou tyto požadavky kontrolovány. Míra a rozsah požadavků, způsob jejich kladení a stupeň kontroly či volnosti dítěte pak vytvářejí základní formy výchovného řízení v rodině:

- **Silné** řízení, které tvoří množství úkolů, požadavků a nároků a je patrná jejich důsledná kontrola.
- **Střední**, které charakterizuje přiměřená míra nároků a požadavků a jejich kontrola.
- **Slabé** řízení, které je typické minimem požadavků a úkolů bez důslednější kontroly.
- **Rozporné** řízení, které zahrnuje množství požadavků, ale bez příslušné kontroly.

Řízení				
Emoční vztah	silné	střední	slabé	rozporné
záporný	1 výchova autokratická, tradiční, patriarchální		2 liberální výchova s nezájmem o dítě	3 pesimální forma výchovy, rozporné řízení se záporným vztahem
záporněkladný	9 výchova emočně rozporná, jeden z rodičů zavrhuje, druhý extrémně kladný nebo dítě je s ním v koalici			
kladný	4 výchova přísná, přitom laskavá	5 optimální forma výchovy se vzájemným porozuměním a přiměřeným řízením	6 laskavá výchova bez požadavků a hranic	7 rozporné řízení, relativně vyvážené kladným emočním vztahem
extrémně kladný			8 kamarádský vztah, dobrovolné dodržování norem	

Obr. č. 2 Model devíti polí způsobu výchovy (Čáp, 1996, s. 154, vlastní zpracování)

Kladná a záporná komponenta emočního vztahu a komponenta požadavků a volnosti v dimenzi řízení se vzájemně kombinují v různých kvantitativních stupních i kvalitativně odlišných formách. Pro každou z možných kombinací (9 polí) byly zjištěny více nebo méně odlišné znaky ve vývoji činností, osobností dětí i dospívajících, které umožňují obecněji charakterizovat jednotlivá pole modelu neboli určitou formu způsobu výchovy v rodině. (Čáp, 1996, s. 154).

Různé formy způsobu výchovy kladením požadavků s různou velikostí a s odlišnou formou kontroly, spjatou s emočním vztahem k dítěti, ovlivňují formování osobnosti dítěte, zvláště jeho sebehodnocení, vytyčování cílů a požadavků na sebe sama, vytrvalost, stabilitu a odolnost k zátěži (Čáp, 1996, s. 215).

3 VÝCHOVNÉ PROSTŘEDKY

Existuje řada výchovných prostředků, které ovlivňují prožívání a chování vychovávaného jedince. Výchovné jednání se vždy děje za konkrétních společenských a kulturních okolností, tj. v určitém čase, místě a prostřednictvím členů určité skupiny s jistou kulturní orientací (Brezinka, 2001, s. 59).

Mezi výchovné prostředky řadíme dozírání, doporučování, udílení rad, kárání, zadávání úkolů, poučování, napomínání, vyhrožování, izolování, výuka, vedení, udílení rad a mezi jedny z nejrozšířenějších je používání odměn a trestů. Odměny a tresty s citovým angažmá jsou typické pouze pro rodinu a jako takové mohou mít a mají výchovný smysl, takže význam rodiny pro výchovu je prvořadý (Vaníčková, s. 19).

Jako přirození vychovatelé se v první řadě považují rodiče a dále pak značné množství lidí, kteří se věnují výchově jako svému povolání. Rodič v roli vychovatele svým chováním rozhoduje o tom, že vytvoří podmínky pro chování dítěte, a tím tedy i pro možnou odměnu či trest a je za vědomý způsob výchovy zodpovědný (Vaníčková, s. 22).

Mnohé výzkumy prokázaly zásadní význam vlivu rodiny a zvláště matky, její péče a citový vztah k dítěti, za klíčový pro zdárný vývoj osobnosti dítěte. Kladné emoční projevy dospělého k dítěti podporují jeho výkon a chování v souhlasu a požadavky dospělého. Tím se upevňuje kladný emoční vztah dospělého k dítěti, rozvíjejí se projevy povzbuzující dítě ke kladnému sebehodnocení, k úsilí o dobrý výkon a schvalované chování, posilují se i kladné emoční projevy dítěte k dospělému. Příznivě se vyvíjejí jejich vzájemná komunikace, společná činnost a vzájemný vztah, vznikají podmínky pro příznivý vývoj osobnosti (Čáp, 1996 s. 96).

Kladný emoční vztah k dítěti se projevuje zejména následujícími znaky komunikace:

- Oční kontakt – opakem je vyhýbání se pohledu z očí do očí, dospělý mluví na dítě, ale dívá se jinam.
- Laskavý pohled a tón řeči, u malých dětí i laskavý dotyk.
- Naslouchání dítěti – opakem je dospělý, který stále mluví jen sám a slovních a emočních projevů dítěte si nevšímá.
- Verbalizování toho, co malé dítě dělá – tím dospělý projevuje, že dítě sleduje a má o ně zájem.

- Parafrázování slovních sdělení dítěte – pomáhá dítěti pochopit a upřesnit, o čem samo mluví.
- Spoluprožívání emocí, živé emoční reagování na situace a události.
- Kladné hodnocení dítěte, jeho dobrých výsledků a jeho snahy.
- Klima pohody při společných činnostech, hrách, pracích, učení.

(Čáp, Mareš, 2001, s. 310)

Při záporných emočních projevech dospělého k dítěti a při nepříznivých anticipacích dětského výkonu a chování dochází k stupňovaně nepříznivému výkonu a chování dítěte, ke zhoršování komunikace a vzájemného vztahu, zhoršují se podmínky pro vývoj dítěte, popřípadě i dospělého (Čáp, 1996 s. 96).

3.1 Odměny

Odměna je takové působení rodičů, učitelů, vychovatelů či sociální skupiny, které je spojené s určitým chováním či jednáním:

1. Vyjadřuje kladné společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání.
2. Přináší vychovávanému uspokojení některých jeho potřeb, libost, radost.

Mezi běžné druhy odměn patří zejména:

- Pochvala, úsměv, projev sympatie, kladného hodnocení či kladného emočního vztahu
- Dárek věcný či peněžní
- Umožnění činnosti nebo zážitků, po kterých dítě touží, jako je výlet, návštěva sportovního utkání, zajímavá činnost s dospělým (Čáp, Mareš, 2001 s. 253).

Odměnu dospělý používá proto, aby dítě mělo zprávu, že se mu daří dobře, a pozitivní reakcí rodiče posiluje jeho naučené chování. Výchova založená spíše na odměnách podporuje učení, včetně sociálního učení, které má klíčový význam ve výchově a hraje důležitou roli ve vývoji vnitřní motivace, sebedeterminace a celkové zralosti osobnosti (Vaníčková, 2004 s. 22).

3.2 Tresty

Trest je takové působení rodičů, učitelů, vychovatelů či určité sociální skupiny, které je spojeno s určitým chováním či jednáním:

1. Vyjadřuje negativní společenské hodnocení tohoto chování nebo jednání
2. Přináší vychovávanému omezení některých jeho potřeb, nelibost, popřípadě frustraci.

Mezi základní druhy trestů patří:

- Fyzické tresty
- Psychické tresty
- Potrestání zákazem oblíbené činnosti nebo donucení k neoblíbené činnosti

(Čáp, Mareš, 2001 s. 253)

3.2.1 Funkce trestů

Dle Vaníčkové (2004, s. 35) má trest tři základní funkce:

1. Napravit škodu – způsobilo-li dítě svým nevhodným chováním škodu či újmu cizí osobě, měla by být tato škoda či újma trestem napravena. Aby byl trest účinný, je třeba trestat s rozvahou a klidem, dítě musí porozumět svému provinění, aby pochopilo, že trest je aktem spravedlnosti.
2. Zabránit opakování – trest je používán jako prostředek k tomu, aby se špatné chování v budoucnosti neopakovalo, tzn. na principu učení špatnou zkušeností.
3. Zbavit viníka pocitu viny – prožívání viny je pro dítě velmi stresující záležitostí, proto by mělo být záležitostí krátkou a dospělá osoba by dítěti neměla prohřešek více připomínat a vyvolávat tak neustálé vybavování bolestivých pocitů. Zproštění viny pomocí trestu vede k pocitu úlevy a osvobození.

3.2.2 Spravedlivé potrestání

Výchovné prostředky jako tresty či odměny musí být smysluplné a přiměřené a dítěti vždy srozumitelné. Trest je odplata za chybu, kterým rodič dává najevo, že byla překročena hranice či porušena stanovená pravidla. Trest by však neměl být krutý či přemrštěný, ale hlavně musí být dítětem vnímán jako spravedlivý. Pokud je trest spravedlivý a není příliš přísný, dítě ho přijme a uzná a pomůže mu zbavit se přílišného napětí a pocitů viny a trest

tak plní výchovný smysl. Důležitou součástí spravedlivého potrestání je i to, že trest musí přijít bezprostředně po činu, v přímé souvislosti s proviněním. Trest je pro dítě přijatelný, pokud z chování dospělého a jeho emočních projevů chápe, že odsouzení se týká jen konkrétního chování nebo činu, nikoliv jeho osoby a nedošlo ke ztrátě sympatie, lásky, důvěry mezi dospělým a dítětem (Čáp, Mareš, 2001, s. 257).

Příliš silné tresty vedou buď k útlumu, k pasivitě, apatii, nebo naopak ke vzdoru, vzpouře, touze po pomstě. Pro období puberty je příznačná právě druhá možnost. Přehnané tresty totiž nezapadají do představy spravedlnosti, kterou si dítě postupem věku vytváří a která v době puberty bývá zřetelně vyhraněna. Dítě pak vnímá trest jen jako projev převahy, násilí, msty a surovosti (Matějček, 1994, s. 70).

Dítě po nepřiměřeném trestu prožívá hlubokou frustraci, spolu se strachem prožívá ponížení, ublížení, znehodnocení, vztek a touhu po pomstě. Tyto silné emoce vedou k agresivním projevům, k chování násilnému, popřípadě přímo delikventnímu (Čáp, Mareš, 2001, s. 254).

3.3 Psychické tresty

Dle Americké odborné společnosti pro týrané a zneužívané děti (APSAC, 2017) je psychicky špatné zacházení s dítětem definováno jako opakovaný vzorec chování pečovatелů, vychovatelů dítěte, které dává dítěti najevo, že je bezvýznamné, bezcenné, nehodné, nechtěné, zkažené, ohrožené či dobré jen k tomu, aby naplňovalo potřeby někoho druhého podle jeho představ.

Špatné psychické zacházení zahrnuje:

1. ústrky a odmítání – verbální i neverbální projevy pečovatелů, kteří tímto chováním dítě odmítají a ponižují. Jedná se především o ponižování, znevažování, zesměšňování dítěte za to, že projevuje normální emoce jako je náklonnost, rozrušení, lítost či smutek. Stálé vystavování dítěte kritice a trestům, jeho vyčleňování k vykonávání většiny domácích prací anebo snižování či odnímání odměn, veřejné pokořování.

2. terorizování – takové chování pečovatele, které ohrožuje či vystavuje dítě újmě, poranění, smrti či opuštění, anebo vystavuje dítě jednoznačně nebezpečným situacím. Zahrnuje tedy vystavování dítěte nepředvídatelným, nesrozumitelným okolnostem a podmínkám, či jednoznačně a rozpoznatelně nebezpečným situacím. Dále pak stanovování nerealistických očekávání s hrozbou ztráty, újmy či ohrožení v případě, že nebudou splněna, vyhrožování násilím či páčání násilí na dětech či na jejich věcech, které milují.

3. využívání, korumpování a kažení – je takové jednání pečovatele, které rozvíjí a povzbuzuje nežádoucí a nepatřičné chování dítěte. Do takového jednání spadá dávání špatného vzoru, povolování či povzbuzování antisociálního chování jako např. prostituce, uvádění do trestné činnosti, užívání drog, korumpování druhých. Dále zahrnuje povzbuzování či vynucování toho, aby se vzdalo autonomie a samostatnosti vývojově přiměřené tím, že pečovatel je příliš protektivní, intrusivní, dominantní. (malá či žádná podpora vyjádření pocitů, názorů a přání dítěte, manipulace s dítětem.)

4. izolování či izolace – takové jednání pečovatele, které dítěti opakovaně odnímá příležitost k uspokojování potřeby interakce a komunikace s vrstevníky či dospělými doma a mimo domov. Můžeme je klasifikovat jako zavírání dítěte, omezování jeho svobody či stanovování nesmyslných omezení svobody pohybu dítěte v rámci jeho prostředí, zákazy sociální interakce s vrstevníky v rámci místní komunity.

5. odmítání citové odezvy - je takové jednání pečovatele, které ignoruje pokusy a potřebu dítěte o interakci a nevykazuje žádné emoce při interakci s dítětem. Jedná se zejména o netečnost, lhostejnost buď díky neschopnosti, nezájmu či nedostatku motivace a neochotu vyjádřit náklonnost, zájem, péči a lásku k dítěti.

6. zanedbávání a nezájem o duševní či tělesné zdraví dítěte a jeho výchovu a vzdělání – je takové jednání pečovatele, které odmítá připustit či nedovede poskytnout péči nezbytnou pro duševní a tělesné zdraví dítěte, a pro jeho vzdělávací a výchovné potřeby a problémy. Rozumíme tím zejména ignorování, odmítání potřeby poskytnout či zprostředkovat nutnou pomoc či péči v případě vážných emočních, zdravotních či vážných výchovných problémů, poruch chování a nenaplnování potřeb dítěte.

Z mnoha mezinárodních studií či výzkumů jednoznačně vyplývá, jak závažné důsledky a následky plynou ze špatného psychického zacházení či psychického týrání. Projevy chování takto týraného dítěte nemusí být nijak nápadné, velmi často ale vykazují neurotické příznaky.

Mezi výčet některých těchto příznaků patří:

- Snížené sebevědomí, pocit méněcennosti
- Nechutenství
- Lhaní
- Krádeže

- Deprese
- Agresivita
- Citová nestabilita a neschopnost citové odezvy
- Nesamostatnost
- Strachy a úzkosti
- Prostituce
- Sebevraždy

3.4 Fyzické tresty

Fyzické tresty provází výchovu dětí v podstatě celou historií lidstva. Dodržování kázně a požadovaných pravidel bylo vynucováno rodiči a vychovateli řadou až násilných metod jako rány rákoskou, bití sukovicí či krutým výpraskem. Bolest patřila mezi běžné a účinné výchovné prostředky. Autorita, uplatňovaná spíše jako autoritativní všemoc nad dítětem, je asi základním klíčem k porozumění vztahu rodičů a dětí té doby, často i dob mnohem pozdějších. Tato autorita se prosazovala vesměs jako donucení tělesným trestem, protože bylo těžké si představit, že dítě od přirozenosti neinklinuje k přestupkům, které je třeba vymýtit (Helus, 2004, s. 20) .

Mezi první průkopníky, kteří byli proti používání tělesných trestů, můžeme považovat J. A. Komenského, který apeloval na to, aby se výchova dětí vzdala všech násilných metod a respektovala přirozený vývoj jedince, k dalším zastáncům práv dítěte můžeme uvést J. J. Rousseau, který se ve svých dílech odvážně vyjádřil proti zákazu používání všech trestů jako zastánce rovnosti a přirozenosti a díky němu považujeme toto období za počátek nové éry chápání dítěte (Helus, 2004).

Dle Vaníčkové (2004, s. 31) charakterizujeme tělesný trest jako úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek. Trest má pro rodiče sloužit jako korekce chyby, které se dítě dopustí, aby nedošlo k fixaci špatného návyku a chování.

Mezi základní charakteristiky fyzického trestu patří:

- Porušuje tělesnou integritu dítěte
- S přibývajícím věkem ztrácí na účinnosti a pozbývá svůj smysl

- Primitivní tresty brzdí vývoj osobnosti dítěte
- Zásadní se jeví hledisko spravedlnosti a srozumitelnosti
- Je stresující záležitostí a dítě jej může vnímat jako ponižení
- Dítě ukládá do paměti tělesné násilí jako metodu řešení náročných životních situací
- Zvyšuje pohotovost dítěte k agresivnímu chování
- Vede k naučenému postoji bezmoci, poslušnosti a podřízenosti
- Opakující se fyzické tresty jsou rizikem pro rozvoj sebepoškozujícího chování
- Opakující se fyzické tresty jsou rizikem pro odchod dítěte z domova

Trest představuje výchovnou metodu, pomocí které mohou rodiče vyjádřit nesouhlas s chováním či jednáním dítěte. Hlavním cílem při používání trestů je usměrnit chování dítěte společensky žádoucím směrem na základě negativního zážitku dítěte, který je následkem jeho jednání či chování (Vaníčková, 2004).

3.5 Tělesné týrání

V některých případech se fyzické trestání dostává až za hranici přiměřeného trestu a mluvíme tak o týrání. Podle Zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 se za fyzické (tělesné) týrání považuje vědomé tělesné ublížení dítěti anebo nezabránění ublížení či utrpení dítěte, včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte - pokud je jasné či existuje důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo mu vědomě nebylo zabráněno. Tělesné týrání je projevem nezralého, agresivního, frustrovaného rodiče, který často sám zažil v dětství jakoukoli formu rodinného násilí. Každá společnost má různou míru tolerance vůči násilí při řešení konfliktů jak mezi dospělými tak ve vztahu rodič – dítě. Tělesné týrání tedy můžeme charakterizovat jako bití prováděno pomocí nějakého předmětu (nejčastěji biče, řemene, pásku), nebo jde o bití na citlivou část těla (hlava, břicho, genitálie) a takové bití, kdy po ranách zůstávají na těle dítěte stopy, např. škrábance, modřiny (Vaníčková, 1995 s. 40).

Dítě si pak na základě těchto zkušeností vytváří obranné mechanismy, které u týraných dětí představují: (Vašutová, 2005, s. 198)

- Přijetí role špatného dítěte, které je trestáno oprávněně. Týrané děti mají často pocit viny, protože představa spravedlivého trestu je jednou z možností, jak přijatelně vysvětlit špatné chování rodičů.
- Nutková potřeba si prožitek týrání znovu zopakovat z důvodu dosažení vyrovnaní či odreagování se skrz něj.
- Identifikace s agresorem, kdy týrané dítě se začne chovat stejně jako trýznitel. Týrané dítě se s velkou pravděpodobností stane později týrajícím rodičem.

Způsoby, jakými je dítě týráno, jsou velmi různorodé, nejčastějším způsobem zůstává mechanické poškození. Čím je dítě mladší, tím bývá krutost tělesného násilí větší, jelikož se dítě nemůže bránit a je více závislé a odkázané na rodiče. Rizikovou skupinou jsou především mentálně retardované děti a děti s lehkou mozkovou dysfunkcí.

Za formy fyzického týrání je považováno:

- nepřiměřeném bití rukou (např. facky, pohlavky)
- bití různými nástroji (obvykle snadno dosažitelnými v domácnosti: např. vařečka, vodičko na psa, ramínko, hadice, kabel)
- kopání do dítěte, údery pěstí (dochází často k poranění vnitřních orgánů)
- způsobení bodných, řezných a sečných rán různými nástroji (nožem, nůžkami, jehlou, jehlicí aj.)
- vytrhávání vlasů, nepřiměřené tahání za ušní boltce
- způsobování popálenin (nejčastěji přiložením cigarety na kůži dítěte)
- přinucení dítěte stát nebo sedět v nepohodlné pozici nebo na místě, které v něm vyvolává strach (ve sklepě apod.)
- svazování a připoutávání dítěte
- škrcení a dušení (zůstávají stopy po provazu na krku, tzv. strangulační rýha)
- odpírání spánku nebo potravy
- otravy jedy a chemikáliemi, podávání alkoholu a drog

(Násilí na dětech, 2003)

4 SHRUTÍ TEORETICKÉ ČÁSTI

Předchozí kapitoly byly zaměřeny na teoretická východiska a cílem bylo seznámit se základními pojmy, které se vážou k tématu výchovy, výchovných prostředků a rodiny. Ve větší míře jsou rozebírány výchovné styly, které rodiče ve výchovných metodách používají. Taktéž byla charakterizována sledovaná skupina dospívajících po psychologické stránce, která nám objasnila některá hlediska, týkající se vztahu dospívajících k autoritám, k sobě samým a taktéž vztahu k vrstevníkům. Na základě prostudované literatury lze predikovat, že výchova v rodině je základem pro ovlivňování osobnosti jedince, který je zároveň formován svojí společností a její kulturou. Na základě empirických zkušeností a psychologického výzkumu je prokázáno, že pro zdárný rozvoj osobnosti dítěte je nejdůležitější láska, důvěra, vstřícnost a respekt. Nejenže pozitivně formuje osobnost, ale také vytváří vzor, který dítě bude s velkou pravděpodobností následovat ve vztahu ke svým blízkým v dospělosti. Z prostudované literatury vyplývá, že aplikování demokratického stylu řízení, spíše za pomoci odměn, je ve výchově klíčový a hraje zásadní roli v determinaci a sebeutváření osobnosti jedince. Základem úspěšného výchovného působení je tedy kladný emoční vztah vychovatele k vychovávanému spolu s přiměřenou mírou řízení bez použití fyzických trestů. Teoretická část bakalářské práce vytváří teoretický rámec pro vypracování a zpracování praktické části, která se věnuje ověřování výzkumných otázek.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

5.1 Cíl výzkumu a stanovení výzkumných otázek

Cílem této praktické části je stanovení hlavních výzkumných otázek, které vychází z předcházející teoretické části a jsou jejich východiskem. Hlavními výzkumnými otázkami zjišťujeme, zda rodiče ve svých výchovných metodách používají fyzické tresty a odměny a jak častým výchovným a motivačním prostředkem jsou. Dále zjišťujeme, jaké formy fyzických trestů a odměn rodiče ve výchově dětí upřednostňují, a která forma trestu se jeví pro dítě nejvíce traumatizující. Také zkoumáme, jaké jsou nejčastější důvody rodičů, aby použili ve výchově odměnu či trest. Na závěr zjišťujeme, zda dospívající vnímají fyzické tresty jako správný a spravedlivý výchovný postup a zjišťujeme, zda se používání odměn a trestů projevuje na vztahu dospívajících k rodičům.

Hlavní výzkumné otázky:

1. Jaká je míra využití odměn a fyzických trestů ve výchovných metodách rodičů?
2. Bylo dítě vystaveno některé z forem tělesného týrání?
3. Jaké jsou nejčastěji používané formy odměn a fyzických trestů ve výchovných metodách rodičů?
4. Jaké jsou nejčastější důvody k použití odměn a trestů ve výchovných metodách rodičů?
5. Jak dospívající vnímají význam použití trestů ve výchovných metodách svých rodičů?
6. Jaká forma trestu se dospívajícím jeví jako nejvíce traumatizující?
7. Jaký vztah má dítě ke svým rodičům?

5.2 Výzkumný soubor

Základní soubor výzkumu tvoří všichni dospívající ve věku 15 až 20 let ze všech typů středních škol a učilišť České republiky. Dotazníkovou formou byla oslovena tato věková skupina, která je, dle Vágnerové (2000), z pohledu vývojové psychologie, kritická vůči zaběhlým stereotypům ve společnosti a má již vytvořen vlastní názor na společenské jevy a souvislosti, výchovné metody na nich již byly aplikovány a mohou posoudit vliv, jaký na ně použití daných výchovných metod mělo a jak se tyto metody odráží na jejich vztahu ke svým rodičům. Dospívající jedinec se snaží o prosazení vlastních úsudků a odmítání poslušnosti vůči autoritám. Jeho kritické myšlení vede k přísnošti a odsuzování starších,

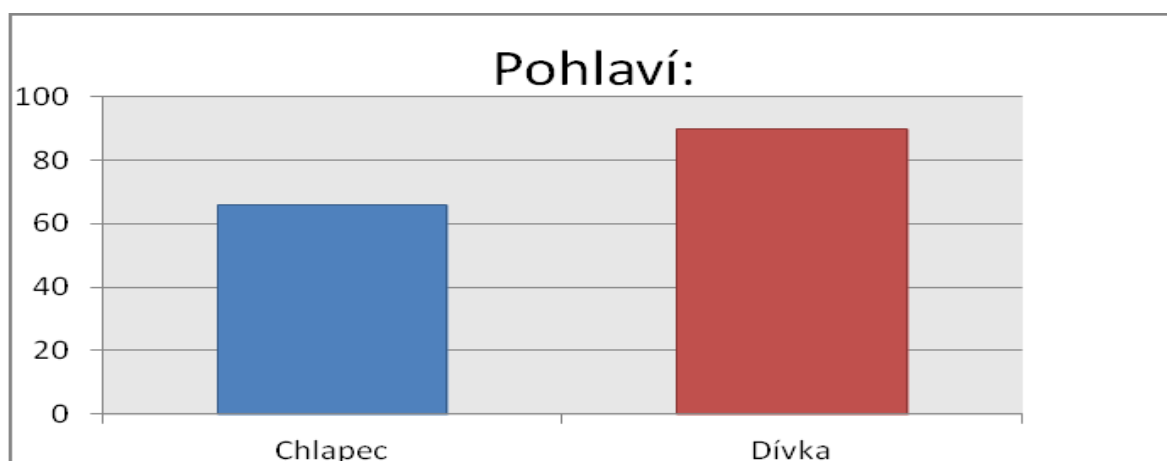
zejména vlastních rodičů, ale i jejich zástupců jako jsou učitelé či vychovatelé (Jedlička, 2017). Nicméně vztah dospívajících k rodičům již není tak vyhraněný, jako to je v období pubescence a v rodinách dochází k opětovnému sblížení. Dospívající začíná chápat postavení rodičů, jejich starosti o něj a začíná oceňovat význam rodinného zázemí, začíná se orientovat na své generační vzory spojené s typickými generačními hodnotami a projevy (Vašutová, 2005, s. 76). Výběr výzkumného souboru byl realizován pomocí záměrného výběru. Byli osloveni studenti vyššího stupně Gymnázia v Uherském Hradišti, dále pak studenti Gymnázia ve Starém Městě u Uherského Hradiště a studenti Střední průmyslové školy v Otrokovicích. Celkově odpovědělo 156 respondentů, z toho bylo 90 dívek (57,69%) a 66 chlapců (42,31%).

Tabulka č. 1 – Pohlaví

Pohlaví		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Chlapec	66	42,31%
Dívka	90	57,69%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 1. – Pohlaví

Zdroj: vlastní zpracování

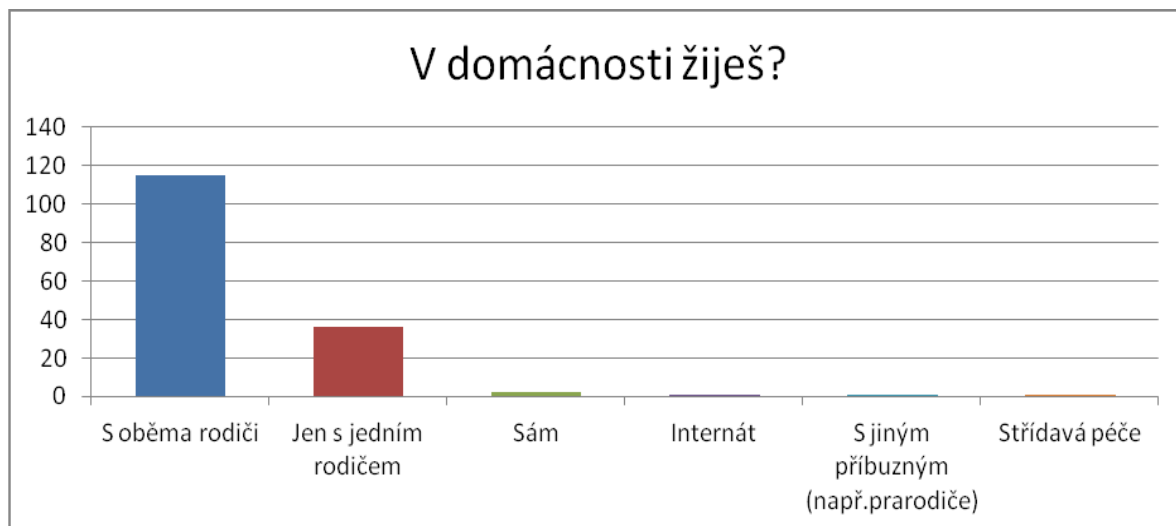
Další sociografickou otázkou jsme zkoumali, s kým dospívající žijí v domácnosti a díky ní můžeme usuzovat, kdo se nejvíce podílel na výchově dospívajícího.

Tabulka č. 2 - V domácnosti žiješ?

V domácnosti žiješ?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
S oběma rodiči	115	73,72%
Jen s jedním rodičem	36	23,08%
Sám	2	1,28%
Internát	1	0,64%
S jiným příbuzným (např.prarodiče)	1	0,64%
Střídavá péče	1	0,64%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 2 - V domácnosti žiješ?

Zdroj: vlastní zpracování

Z výše uvedených dat vyplývá, že nejčastěji dospívající žijí v domácnosti s oběma rodiči, tak odpovědělo 115 respondentů, což odpovídá 73,72% všech získaných odpovědí. Dále pak žijí jen s jedním rodičem, tak odpovědělo 36 dotazovaných (23,08%). Dva respondenti odpověděli, že žijí sami (1,28%) a po jednom respondentu odpovědělo, že žijí ve střídavé péči (0,64%), s jiným příbuzným (0,64%) a na internátě (0,64%). Ze získaných dat vyplývá, že soužití s oběma rodiči ve společné domácnosti výrazně převažuje a tak dovozujeme, že se na výchově dospívajících podíleli převážně oba rodiče.

5.3 Způsob zpracování dat

K získání co největšího množství dat, analýze a následné interpretaci dat byl využit kvantitativní přístup. Při realizaci výzkumu jsme použili metodu sběru dat dotazník vlastní konstrukce, s přihlédnutím k dříve provedené epidemiologické studii MUDr. Evy Vaníčkové, CSc. z roku 1994 a následně z roku 2004 (Vaníčková, 2004). Dotazník byl vytvořen na základě prostudování teoretické roviny této otázky a dále s přihlédnutím na již realizovaný výzkum MUDr. Vaníčkové, CSc. z roku 1994 a 2004. Dotazník byl vytvořen v programu Google Form, který byl nápomocen i při statistických výpočtech. Dotazník byl zcela anonymní a obsahoval celkem 17 otázek, z toho bylo 11 položek uzavřených a 6 položek polouzavřených, kde respondenti mohli dopisovat svoji vlastní odpověď na danou otázku. Dotazník byl nastaven tak, že respondenti museli označit vždy jen jednu odpověď. První otázka zjišťuje sociografický údaj o pohlaví respondentů, druhá zjišťuje, s kým respondent sdílí domácnost. Ostatní otázky byly zaměřeny na různé aspekty zkoumané problematiky. Bylo stanoveno 7 hlavních výzkumných otázek, ke kterým obsahově patřily jednotlivé dílčí otázky z dotazníku. Získané odpovědi na tyto dílčí otázky jsou jednotlivě vyhodnocovány jak graficky, tak i popisně. Po deskripci těchto dílčích otázek je vytvořeno komplexní vyhodnocení dané hlavní výzkumné otázky. Dotazník byl distribuován respondentům Gymnázií pomocí e-mailových adres v průběhu měsíce ledna, dotazník byl rozeslán e-mailem do šesti tříd Gymnázií. Vyplněný dotazník odeslalo zpět 106 studentů. Studentům Střední průmyslové školy v Otrokovicích byl rozdán prostřednictvím pedagogických pracovníků, kteří dotazník rozdali ve vyučování ve třídách a vyplněný vrátili zpět. Bylo rozdáno 50 dotazníků, vráceno bylo taktéž 50 kusů. Věková hranice respondentů je 15 až 20 let, v dotazníku však tato informace o věku uvedena není. Dotazník byl však distribuován do tříd Gymnázií pomocí e-mailových adres konkrétních tříd vyššího stupně, což danému věkovému rozmezí odpovídá.

5.4 Vyhodnocení výzkumných otázek

Jelikož byl dotazník vytvořen pomocí programu Google, tak byl tento program využit při výpočtech jednotlivých výzkumných otázek v programu Microsoft Excel. Díky rozdílné formě distribuce byly získány data ze dvou typů škol. Dotazníky, které byly vyplněny ručně, byly přepsány do výše uvedeného programu, aby mohly být provedeny výpočty.

Byly stanoveny hlavní výzkumné otázky, ke kterým se vztahovaly určité dílčí otázky z dotazníku, které byly jednotlivě vyhodnocovány.

1. Jaká je míra využití odměn a fyzických trestů ve výchovných metodách rodičů?

Tato hlavní výzkumná otázka obsahově souvisí se třemi dílčími otázkami z dotazníku a to:

- Používají tvoji rodiče ve výchově spíše odměny nebo tresty?
- Používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?
- Jak často používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Tabulka č. 3 – Používají tvoji rodiče ve výchově spíše odměny nebo tresty?

Používají tvoji rodiče ve výchově spíše odměny nebo tresty?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Spíše odměny	61	39,10%
Spíše tresty	26	16,67%
Tresty i odměny stejně	69	44,23%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 3 – Používají tvoji rodiče ve výchově spíše odměny nebo tresty?

Zdroj: vlastní zpracování

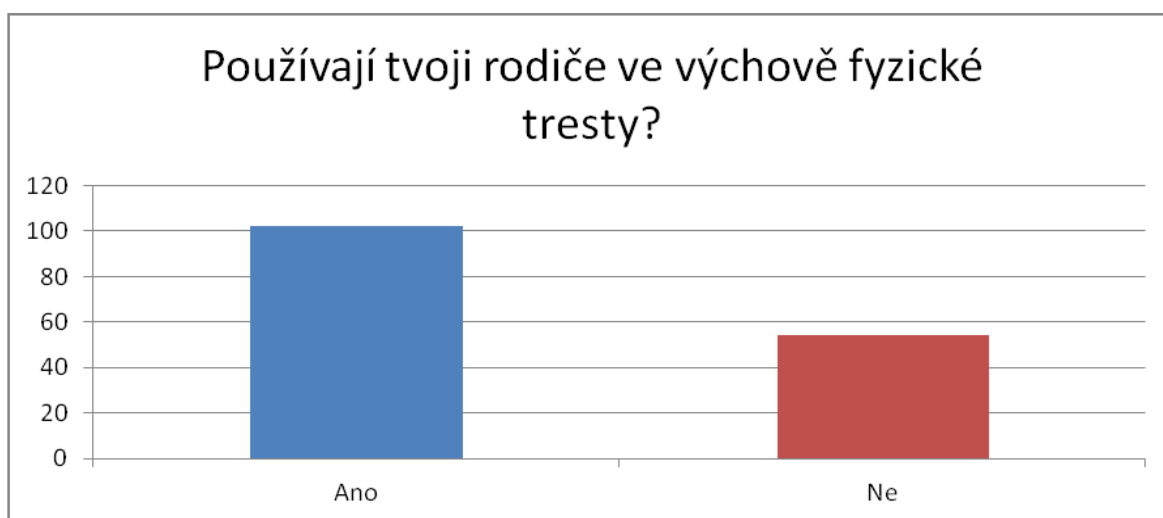
Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že spíše odměny používá ve výchově 61 rodičů respondentů (39,10%), 26 respondentů (16,67%) odpovědělo, že používají spíše tresty. Největší počet odpovědí, 69 respondentů (44,23%) zaznamenal, že rodiče ve výchově používají odměny i tresty stejně.

Tabulka č. 4 – Používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	102	65,38%
Ne	54	34,62%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 4 – Používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Zdroj: vlastní zpracování

Touto dílčí otázkou jsme zjišťovali, zda rodiče používají ve výchově fyzické tresty. Z celkového počtu dotazovaných odpovědělo kladně 102 respondentů (65,38%) a odpověď ne označilo 54 respondentů (34,62%). Téměř tři čtvrtiny dotazovaných tedy uvádí, že rodiče používají fyzické tresty ve výchově.

Tabulka č. 5- Jak často používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Jak často používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Každý den	4	2,56%
Jednou za týden	2	1,28%
Jednou za měsíc	3	1,92%
Jen výjimečně	93	59,62%
Nikdy nepoužívají	54	34,62%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 5 - Jak často používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Zdroj: vlastní zpracování

Další otázkou bylo zjišťováno, jak častým výchovným prostředkem fyzické tresty jsou. Nejčastěji respondenti odpověděli, že fyzický trest je využíván jen výjimečně, tak odpovědělo 93 respondentů (59,62%), dále pak 3 respondenti odpověděli, že jsou trestáni jednou za měsíc (1,92%), 2 respondenti (1,28%) jednou za týden a 4 respondenti (2,56%) odpověděli, že jsou trestáni každý den, což je dle mého názoru znepokojivý výsledek. Rodiče nikdy fyzicky netrestají 54 dotazovaných dospívajících (34,62%) z celkového počtu.

Z těchto výsledků můžeme usuzovat, že v rodinách převažují odměny nad tresty, a že rodiče uplatňují spíše pozitivní motivační prostředky ve výchově. Nicméně z těchto zjištěných dat vyplývá, že většina rodičů používá ve výchově fyzické tresty, avšak jen výjimečně. Z celkového počtu dotazovaných více jak čtvrtina odpověděla, že jejich rodiče nikdy nepoužili fyzický trest ve výchově, což se jeví jako příznivý fakt.

2. Bylo dítě vystaveno některé z forem tělesného týrání?

Tato hlavní výzkumná otázka obsahově souvisí se dvěma dílčími otázkami z dotazníku:

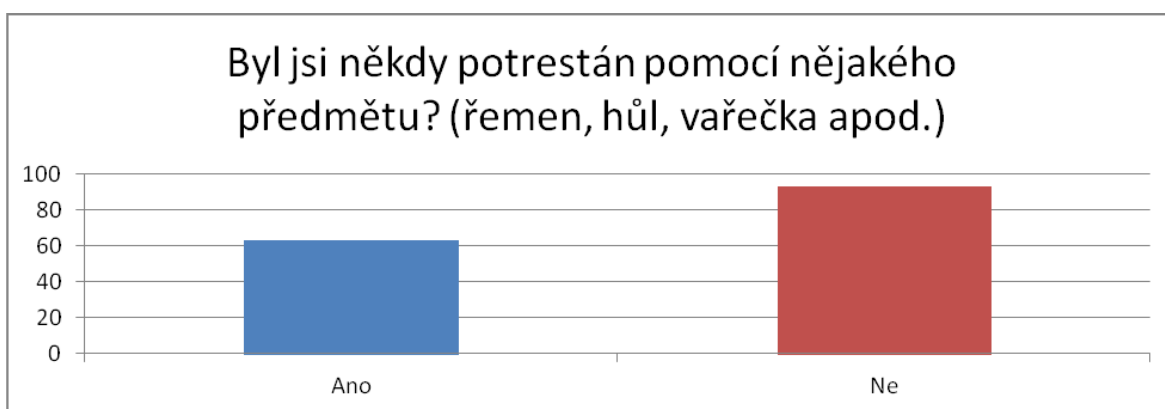
- Byl jsi někdy potrestán pomocí nějakého předmětu? (vařečka, řemen, hůl, apod.)
- Měl jsi někdy po fyzickém trestu viditelné stopy? (modřina, krev, šrámy, apod.)

Tabulka č. 6- Byl jsi někdy potrestán pomocí nějakého předmětu? (řemen, hůl, vařečka)

Byl jsi někdy potrestán pomocí nějakého předmětu? (řemen, hůl, vařečka apod.)		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	63	40,38%
Ne	93	59,62%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 6 - Byl jsi někdy potrestán pomocí nějakého předmětu? (řemen, hůl, vařečka)

Zdroj: vlastní zpracování

Touto dílčí výzkumnou otázkou bylo sledováno, zda rodiče ve výchově používají i nepřiměřené fyzické tresty, které lze považovat za formu tělesného týrání. 63 respondentů (40,38%) odpovědělo, že bylo někdy potrestáno pomocí nějakého předmětu, 93 dospívajících (59,62%) odpovědělo, že je rodiče nikdy nepotrestali pomocí předmětu.

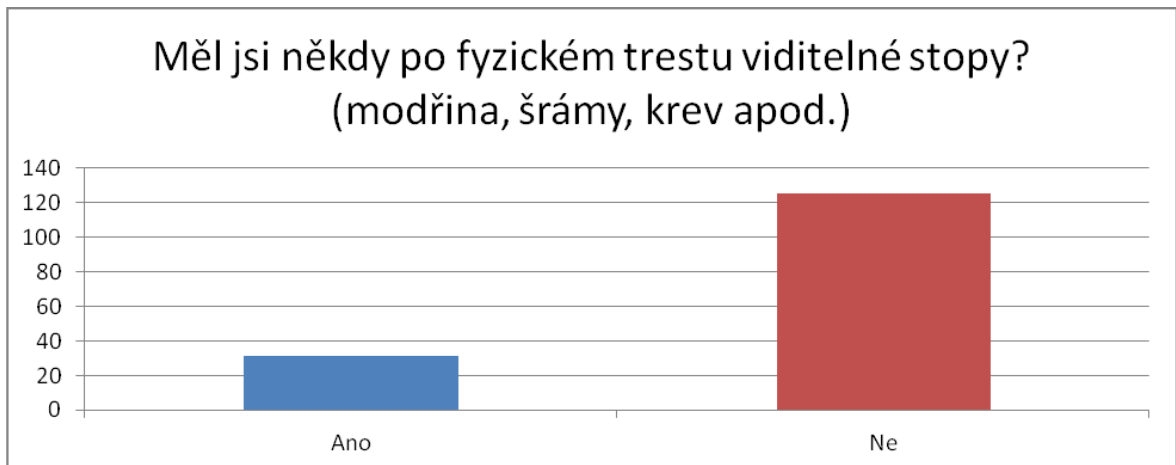
Tabulka č. 7 – Měl jsi někdy po fyzickém trestu viditelné stopy? (modřina, šrámy, krev)

Měl jsi někdy po fyzickém trestu viditelné stopy? (modřina, šrámy, krev apod.)		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	31	19,87%
Ne	125	80,13%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 7 - Měl jsi někdy po fyzickém trestu viditelné stopy? (modřina, šrámy, krev)

Zdroj: vlastní zpracování

Respondenti na otázku, zda měli někdy po fyzickém trestu viditelné stopy, uvedli, že převážná většina, 125 dotazovaných (80,13%) neměla viditelné stopy, ovšem 31 respondentů (19,87%) uvedla, že po fyzickém trestu měla viditelné stopy jako modřiny či šrámy.

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že některé z forem tělesného týrání byla někdy vystavena necelá polovina dopívajících, avšak viditelné stopy po tělesném trestu měla jen malá část respondentů. Nicméně i tento výsledek se jeví jako nepříznivý, jelikož trest s použitím jakéhokoliv předmětu je dle mého názoru nepřiměřený, rodič uplatňuje trest z pozice síly a moci a tak se dítě podvolí a poslechne jen díky strachu, bolesti či z obavy ze ztráty lásky rodiče a pozitivní výchovný efekt, který zřejmě rodiče sledovali, to nemá.

3. Jaké jsou nejčastěji používané formy odměn a fyzických trestů ve výchovných metodách rodičů?

Tato hlavní výzkumná otázka obsahově souvisí se dvěma dílčími otázkami z dotazníku:

- Jaký je dle tvého názoru nejčastější způsob fyzického potrestání?
- Jaký způsob odměny dle tvého názoru rodiče nejčastěji používají?

Tabulka č. 8 – Jaký je dle tvého názoru nejčastější způsob fyzického potrestání?

Jaký je dle tvého názoru nejčastější způsob fyzického potrestání?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Facka	66	42,31%
Křik a nadávání	6	3,85%
Pohlavek	61	39,10%
Tahání za vlasy	1	0,64%
Výprask rukou či nějakým předmětem (vařečkou, řemenem apod.)	20	12,82%
Dřepy a kliky	1	0,64%
Záleží na situaci	1	0,64%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 8 - Jaký je dle tvého názoru nejčastější způsob fyzického potrestání?

Zdroj: vlastní zpracování

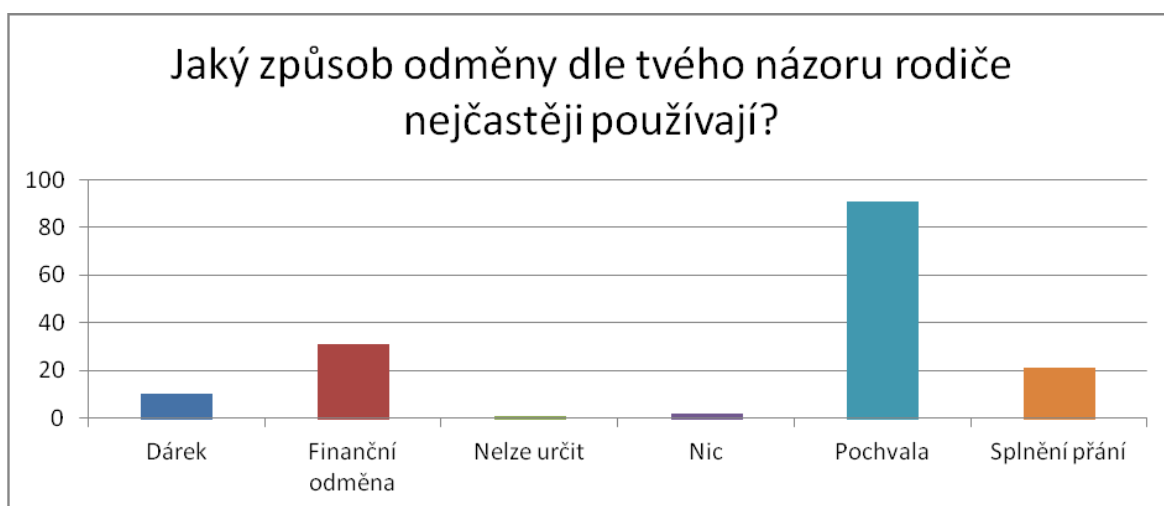
Respondenti, na otázku jaký je nejčastější způsob fyzického potrestání, odpověděli, že nejčastější trestem je facka, což odpovědělo 66 respondentů (42,31%), dále pak pohlavek, dle 61 respondentů (39,10%). Třetím nejčastějším trestem je výprask, tak odpovědělo 20 respondentů (12,82%). Možnost vlastní odpovědi využilo 7 respondentů, kdy 6 respondentů odpovědělo, že nejčastější způsob je křik a nadávání (3,85%), což jako fyzický trest nelze klasifikovat a 1, že záleží na situaci (0,64%). Tahání za vlasy uvádí 1 respondent (0,64%) a dřepy a kliky také 1 respondent (0,64%).

Tabulka č. 9- Jaký způsob odměny dle tvého názoru rodiče nejčastěji používají?

Jaký způsob odměny dle tvého názoru rodiče nejčastěji používají?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Dárek	10	6,41%
Finanční odměna	31	19,87%
Nelze určit	1	0,64%
Nic	2	1,28%
Pochvala	91	58,33%
Splnění přání	21	13,46%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 9 - Jaký způsob odměny dle tvého názoru rodiče nejčastěji používají?

Zdroj: vlastní zpracování

Za nejčastější způsob odměny bylo 91 respondenty (58,33%) uvedeno, že se jedná o pochvalu, dalších 31 dotazovaných (19,87%) uvedlo, že je to finanční odměna, třetí nejčastější způsob odměny je splnění přání, což uvedlo 21 respondentů (13,46%). Možnost

své vlastní odpovědi využili 3 respondenti, kdy 2 uvedli (1,28%), že nic a 1 respondent uvedl, že nelze určit. 10 dotazovaných (6,41%) odpovědělo, že nejčastější způsob odměny je dárek.

Z výše uvedeného vyplývá, že nejčastěji používaná forma odměny je pochvala, což potvrzují i dříve provedené výzkumy (Vaníčková, 2004), že nejčastější způsob odměňování se odehrává na verbální rovině. Druhým nejčastějším způsobem je finanční odměna, což zřejmě koresponduje s věkovou kategorií dospívajících, kteří, dle mého názoru, tuto odměnu nejvíce oceňují a je pro ně nejvíce motivující. Mezi nejčastější formy fyzického trestu patří facka a následuje pohrabeček, což taktéž potvrdila dříve vypracovaná výzkumná šetření (Vaníčková, 2004). Třetím nejčastějším trestem je výprask rukou či nějakým předmětem, což dle mého názoru je již nepřiměřený trest a splňuje klasifikaci tělesného týrání.

4. Jaké jsou nejčastější důvody k použití odměn a trestů ve výchovných metodách rodičů?

Tato hlavní výzkumná otázka obsahově souvisí se dvěma dílčími otázkami z dotazníku:

- Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod použití fyzického trestu?
- Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod pro odměnu?

Tabulka č. 10 – Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod použití fyzického trestu?

Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod použití fyzického trestu?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Neuposlechnutí či odmítnutí	40	25,64%
Špatný prospěch ve škole	3	1,92%
Porušení nastavených pravidel	21	13,46%
Drzost	61	39,10%
Krádež či úmyslné poškození věci	16	10,26%
Lhaní	9	5,77%
Nestydatost	1	0,64%
Nevím	1	0,64%
Když něco zajde příliš daleko	1	0,64%
Nesoustředěnost při učení	1	0,64%
Selhání rodiče	1	0,64%
Všechno	1	0,64%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 10 - *Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod použití fyzického trestu?*

Zdroj: vlastní zpracování

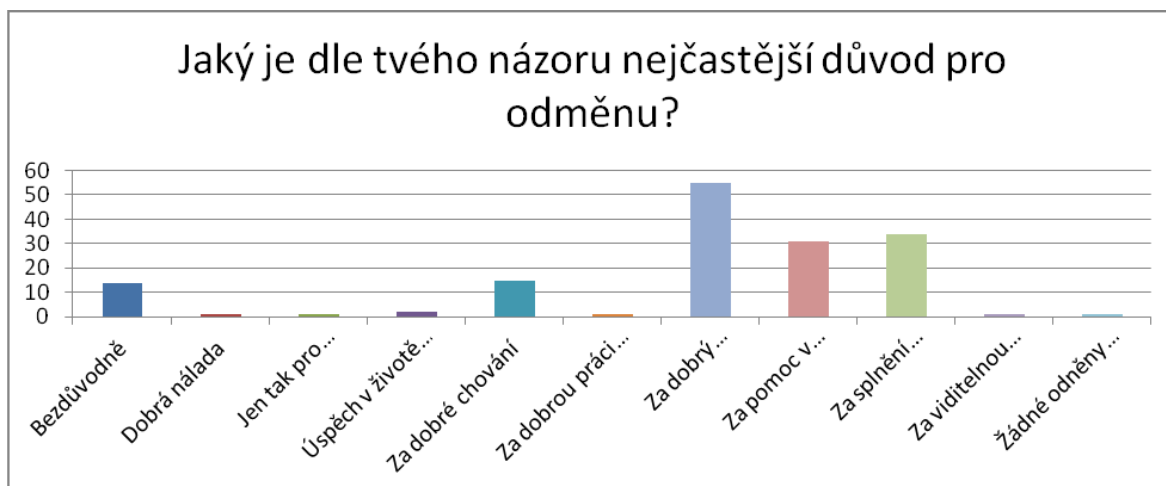
Touto dílčí výzkumnou otázkou bylo zjišťováno, jaký je nejčastější důvod pro rodiče, aby použili fyzický trest. Nejvíce četností zaznamenala odpověď drzost, tak odpovědělo 61 respondentů (39,10%), dále následovala odpověď neuposlechnutí či omlouvání, tak odpovědělo 40 dotazovaných (25,64%), 21 respondentů (13,46%) odpovědělo, že nejčastějším důvodem je porušení nastavených pravidel, 16 respondentů (10,26%) označilo odpověď krádež či úmyslné poškození věci. Nejčastější důvod lhaní označilo 9 dotazovaných (5,77%) a 3 respondenti (1,92%) vidí nejčastější důvod jako špatný prospěch ve škole. Možnost vlastní odpovědi využilo 6 respondentů, kdy 1 respondent (0,64%) odpověděl nestydatost, 1 respondent (0,64%) odpověděl selhání rodiče, 1 respondent (0,64%) odpověděl, že neví, 1 respondent (0,64%) odpověděl, když něco zajde příliš daleko, 1 respondent (0,64%) uvedl nesoustředěnost při učení, další 1 dotazovaný (0,64%) odpověděl, že všechny důvody vedou k fyzickému trestu.

Tabulka č. 11- Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod pro odměnu?

Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod pro odměnu?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Bezdůvodně	14	8,97%
Dobrá nálada	1	0,64%
Jen tak pro radost	1	0,64%
Úspěch v životě (např. sport)	2	1,28%
Za dobré chování	15	9,62%
Za dobrou práci v oragnizacích i dobré chování a prospěch.	1	0,64%
Za dobrý prospěch ve škole	55	35,26%
Za pomoc v domácnosti	31	19,87%
Za splnění požadovaného úkolu či příkazu	34	21,79%
Za viditelnou snahu.	1	0,64%
Žádné odměny nejsou	1	0,64%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 11 - Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod pro odměnu?

Zdroj: vlastní zpracování

Na otázku jaký je nejčastější důvod pro odměnu, 55 respondentů (35,26%) uvedlo, že je to za dobrý prospěch ve škole, 34 dotazovaných (21,79%) uvedlo, že za splnění požadovaného úkolu či příkazu, 31 dotazovaných (19,87%) uvedlo, že nejčastějším důvodem je pomoc v domácnosti, 15 respondentů (9,62%) uvedlo, že za dobré chování, 14 respondentů (8,97%) odpovědělo, že pro použití odměny není nutný důvod. Svoji vlastní odpověď uvedlo

7 respondentů. 2 dotazovaní (1,28%) uvedli, že nejčastějším důvodem je úspěch v životě např. ve sportu, 1 dospívající (0,64%) uvedl, že odměna je jen tak pro radost, 1 respondent (0,64%) uvedl, že důvodem je dobrá nálada rodiče, 1 respondent (0,64%) odpověděl, že důvodem je viditelná snaha dítěte. 1 respondent (0,64%) uvedl, že za dobrou práci a dobré chování a prospěch. Pouze 1 dotazovaný (0,64%) uvedl, že žádné odměny nejsou.

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že nejčastěji jsou dopívající fyzicky trestáni za drzost a neuposlechnutí či odmítnutí. Jelikož pro tuto sledovanou věkovou skupinu je charakteristické vymezování se vůči autoritám a snaha o prosazení svých názorů a osamostatnění se (Vágnerová, 2000), vznikají dle mého názoru konflikty dospívajících s rodiči právě z tohoto důvodu, což výsledné šetření potvrzuje. Taktéž na nejčastějším důvodu pro odměnu, což je dobrý prospěch ve škole, můžeme sledovat souvislost právě s touto věkovou kategorií. Toto období je zásadní pro získání kvalifikace pro budoucí povolání (Jedlička, 2017) a tak se rodiče zřejmě snaží odměnou motivovat dospívající ke zdárnému ukončení středního vzdělání.

5. Jak dospívající vnímají význam použití trestů ve výchovných metodách svých rodičů?

Tato hlavní výzkumná otázka obsahově souvisí se třemi dílčími otázkami z dotazníku:

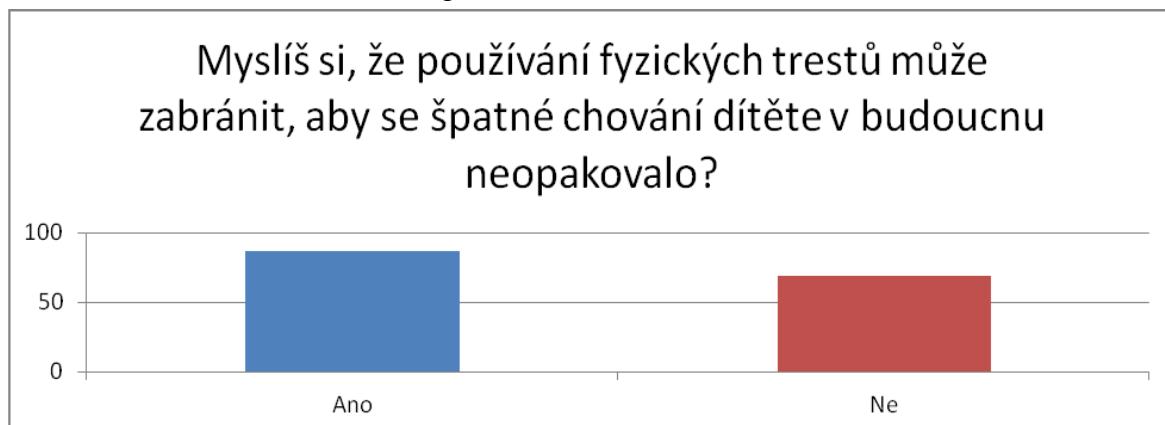
- Myslíš si, že používání fyzických trestů může zabránit, aby se špatné chování dítěte v budoucnu neopakovalo?
- Myslíš si, že pokud rodiče použili fyzický trest, vnímáš jej jako spravedlivý trest?
- Myslíš si, že používání fyzických trestů je dobrým prostředkem ke správné výchově dítěte?

Tabulka č. 12 – Myslíš si, že používání fyzických trestů může zabránit, aby se špatné chování v budoucnu neopakovalo?

Myslíš si, že používání fyzických trestů může zabránit, aby se špatné chování dítěte v budoucnu neopakovalo?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano	87	55,77%
Ne	69	44,23%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 12 – Myslíš si, že používání fyzických trestů může zabránit, aby se špatné chování dítěte v budoucnu neopakovalo?

Zdroj: vlastní zpracování

Na otázku, zda používání fyzických trestů může zabránit, aby se špatné chování dítěte v budoucnu neopakovalo 87 respondentů (55,77%) uvedlo, že si myslí, že ano, 69 respondentů (44,23%) odpovědělo, že nemůže zabránit opakování špatného chování.

Tabulka č. 13 – Myslíš si, že pokud rodiče použili trest, vnímal jsi jej jako spravedlivý trest?

Myslíš si, že pokud rodiče použili trest, vnímal jsi jej jako spravedlivý trest?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano, vždy	38	24,36%
Jen někdy	70	44,87%
Ne, nikdy	48	30,77%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 13 - Myslíš si, že pokud rodiče použili trest, vnímal jsi jej jako spravedlivý trest?

Zdroj: vlastní zpracování

Touto otázkou jsme sledovali, zda jsou dospívající přesvědčeni, že trest byl vždy spravedlivý. Odpověď ano, vždy zvolilo 38 dotazovaných (24,36%), 70 respondentů (44,87%) uvedlo, že jen někdy a 48 respondentů (30,77%) odpovědělo, že vždy vnímali trest jako nespravedlivý.

Tabulka č. 14 – Myslíš si, že používání fyzických trestů je dobrým prostředkem ke správné výchově dítěte?

Myslíš si, že používání fyzických trestů je dobrým prostředkem ke správné výchově dítěte?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Ano, určitě	17	10,90%
Ano, ale jen výjimečně	85	54,49%
Ne, má opačný efekt	40	25,64%
Spíše použití odměny	14	8,97%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 14 - Myslíš si, že používání fyzických trestů je dobrým prostředkem ke správné výchově dítěte?

Zdroj: vlastní zpracování

Na otázku, zda si dopívající myslí, že fyzický trest je dobrým výchovným prostředkem ke správné výchově 17 respondentů (10,90%) odpovědělo, že ano, určitě, 85 respondentů (54,59%) odpovědělo, že ano, ale jen výjimečně. 40 respondentů (25,64%) si myslí, že použití fyzických trestů není dobrým prostředkem ke správné výchově. Spíše použití odměny by preferovalo 14 dotazovaných (8,97%).

Ze získaných dat vyplývá, že více jak polovina dotazovaných si myslí, že používání fyzického trestu má kladný vliv na správnou výchovu dítěte, že může zamezit špatnému chování v budoucnu, a že je dobrou a účinnou metodou, když se používá s rozmyslem a jen ve výjimečných situacích. Z tohoto můžeme dovozovat, že by úplný zákaz používání fyzických trestů považovali za ztrátu účinné výchovné metody. Čtvrtina dotazovaných si myslí, že výchova za použití fyzického trestu má spíše opačný efekt a nemůže motivovat dítě ke snaze o nápravu chování. Pocit spravedlivého potrestání vnímá téměř čtvrtina dotazovaných jako pozitivní, potrestání bylo vždy spravedlivé, necelá polovina dotazovaných tento pocit vnímala jen někdy. Pocit nespravedlivého potrestání převládá u 30% dotazovaných, což můžeme pokládat za poměrně nepříznivý fakt a otázkou je, jak silně tento pocit ovlivňuje vztah dětí k rodičům. Otázka spravedlivého potrestání je dle mého názoru velmi těžce hodnotitelná jak ze strany dítěte tak i rodiče, jelikož každý má jiné vnímání dané situace, a co se pro jednoho jeví jako spravedlivé, druhý může vidět jinak. Proto je dle mého názoru nutné pracovat na rozvoji dobrých vztahů a věnovat velkou pozornost vzájemné komunikaci, aby dítě pochopilo, za co je potrestáno a bylo mu objasněno, proč se rodič zlobí.

6. Jaká forma trestu se dospívajícím jeví jako nejvíce traumatizující?

Tato hlavní výzkumná otázka obsahově souvisí s dílčí otázkou z dotazníku:

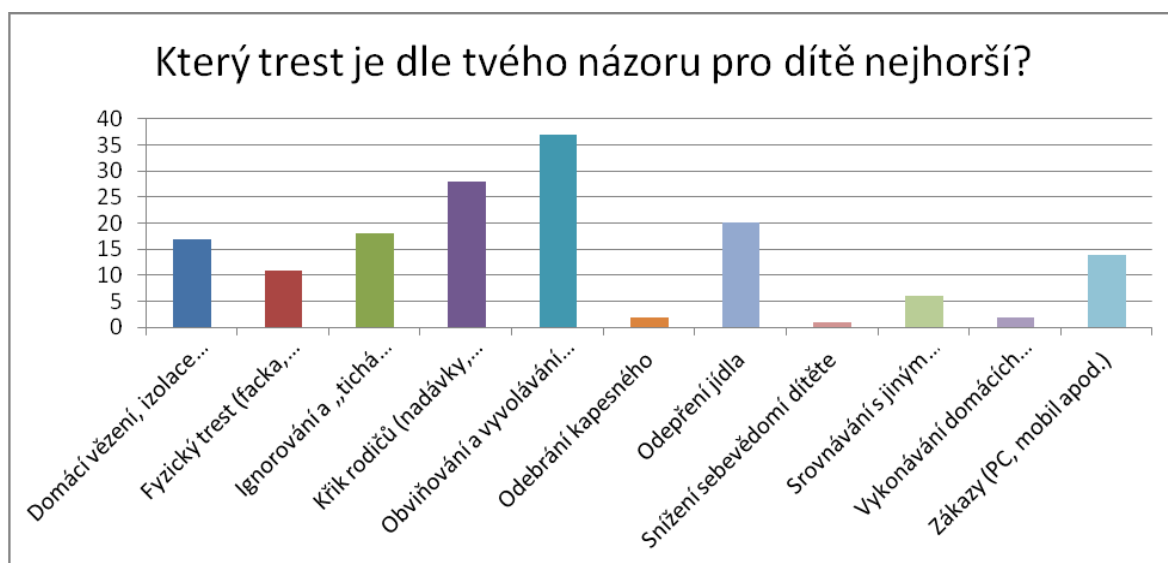
- Který trest je dle tvého názoru pro dítě nejhorší?

Tabulka č. 15 – Který trest je dle tvého názoru pro dítě nejhorší?

Který trest je dle tvého názoru pro dítě nejhorší?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Domácí vězení, izolace od kamarádů	17	10,90%
Fyzický trest (facka, výprask apod.)	11	7,05%
Ignorování a „tichá domácnost“	18	11,54%
Křik rodičů (nadávky, ponižování a posměch)	28	17,95%
Obviňování a vyvolávání pocitu viny	37	23,72%
Odebrání kapesného	2	1,28%
Odepření jídla	20	12,82%
Snížení sebevědomí dítěte	1	0,64%
Srovnávání s jiným dítětem	6	3,85%
Vykonávání domácích prací	2	1,28%
Zákazy (PC, mobil apod.)	14	8,97%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 15 - Který trest je dle tvého názoru pro dítě nejhorší?

Zdroj: vlastní zpracování

Touto otázkou v dotazníku jsme zjišťovali, jakou formu trestu dítě vnímá jako nejvíce traumatizující. Nejvíce 37 četností (23,72%) jsme zaznamenali u odpovědi obviňování a vyvolávání pocitu viny, odpověď křik rodičů, nadávky, ponižování a posměch zaznamenalo 28 dotazovaných (17,95%). 20 respondentů (12,82%) uvedlo, že nejhorší pro dítě je odepření jídla, 18 dotazovaných (11,54%) odpovědělo, že traumatizující je ignorování a tichá domácnost. Domácí vězení a izolace od kamarádů je traumatizující pro 17 dotazovaných (10,90%), zákazy pro 14 respondentů (8,97%) a pro 11 respondentů (7,05%) je to fyzický trest. Srovnávání s jiným dítětem je traumatizující pro 6 respondentů (3,85%), odebrání kapesného je nejhorší pro 2 respondenty (1,28%), vykonávání domácích prací je nejhorší taktéž pro 2 respondenty (1,28%) a 1 dotazovaný (0,64%) využil možnosti vlastní odpovědi a odpověděl, že nejhorší je snížení sebevědomí dítěte.

Ze získaných dat můžeme usuzovat, že nejvíce traumatizující je pro dítě obviňování a vyvolávání pocitu viny spolu s křikem, nadáváním, ponižováním a posměchem. Takto odpověděla téměř polovina všech dotazovaných. Fyzický trest, vnímaný jako nejhorší trest pro dítě, označilo jen 7% dotazovaných, což se jeví jako malá četnost ve srovnání s ostatními netělesnými tresty. Proto můžeme dovozovat, že psychické tresty jsou pro dospívající daleko více traumatizující než fyzický trest a děti je daleko hůře snášejí než facku či pohlavek. Psychický trest se neprojevuje na tělesné úrovni, ale psychická bolest, kterou dítě prožívá je dle mého názoru rozhodně srovnatelná. Pokud je psychický trest používán systematicky a opakovaně, může mít dlouhodobé následky zasahující až do dospělosti v podobě traumatu, snížení vlastního sebevědomí či pocitu méněcennosti, přičemž spousta rodičů si devastující vliv svého chování vůbec neuvědomuje.

7. Jaký vztah má dítě ke svým rodičům?

Tato hlavní výzkumná otázka obsahově souvisí se dvěma dílčími otázkami z dotazníku:

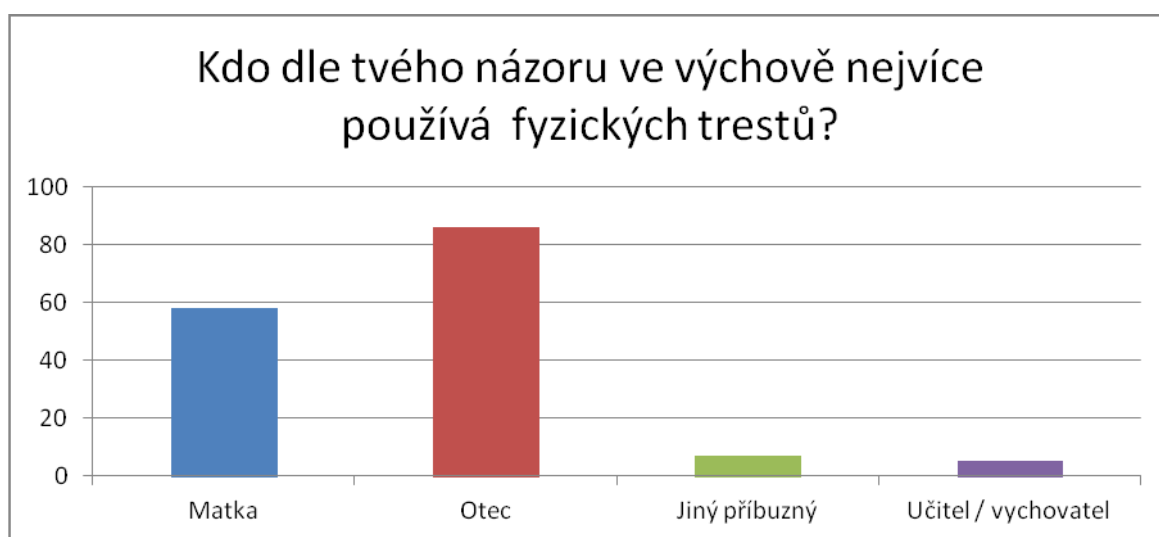
- Kdo dle tvého názoru ve výchově nejvíce používá fyzických trestů?
- Koho ze svých rodičů máš raději?

Tabulka č. 16 – Kdo dle tvého názoru ve výchově nejvíce používá fyzických trestů?

Kdo dle tvého názoru ve výchově nejvíce používá fyzických trestů?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Matka	58	37,18%
Otec	86	55,13%
Jiný příbuzný	7	4,49%
Učitel / vychovatel	5	3,21%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 16 - Kdo dle tvého názoru ve výchově nejvíce používá fyzických trestů?

Zdroj: vlastní zpracování

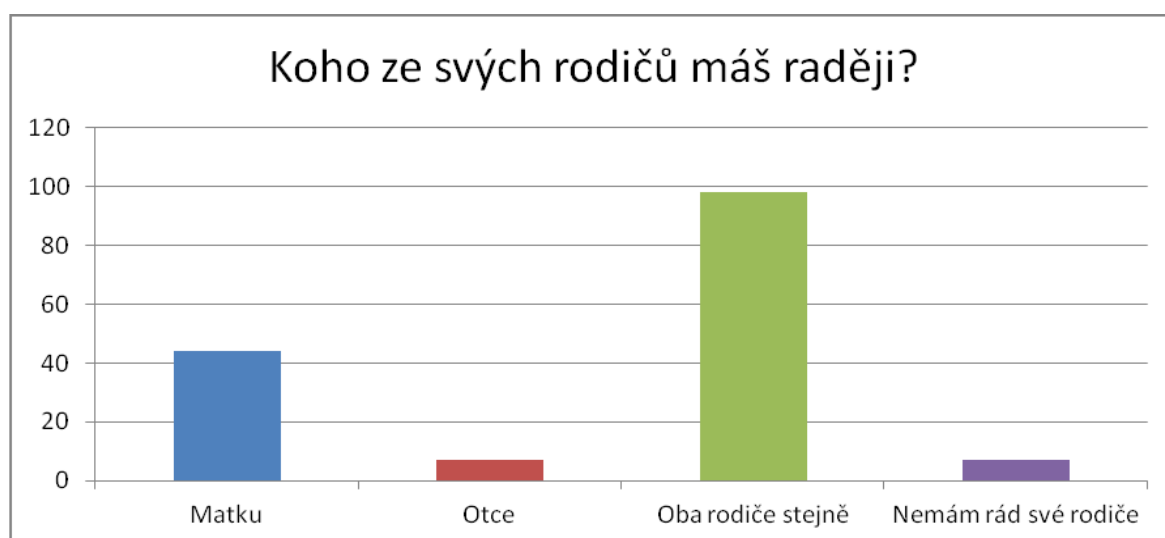
Na otázku, kdo ve výchově nejvíce používá fyzické tresty, bylo nejvíce čteností zaznamenáno u odpovědí otec, tak odpovědělo 86 dotazovaných (55,13%), 58 dotazovaných (37,18%) zaznačilo odpověď matka, 7 respondentů (4,49%) odpovědělo, že je to jiný příbuzný jako např. prarodiče a 5 respondentů (3,21%) odpovědělo, že nejvíce fyzických trestů používá učitel či vychovatel.

Tabulka č. 17 – Koho ze svých rodičů máš raději?

Koho ze svých rodičů máš raději?		
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
Matku	44	28,21%
Otce	7	4,49%
Oba rodiče stejně	98	62,82%
Nemám rád své rodiče	7	4,49%
Celkem	156	100,00%

Zdroj: vlastní zpracování

Graf č. 17 – Koho ze svých rodičů máš raději?

Zdroj: vlastní zpracování

Výše uvedenou otázkou jsme zjišťovali, koho mají dopívající ze svých rodičů raději. Ze získaných odpovědí 98 respondentů (62,82%) označilo, že mají rádi oba rodiče stejně, 44 respondentů (28,21%) označilo, že raději mají matku, 7 respondentů (4,49%) označilo, že má raději otce. Své rodiče nemá rádo 7 respondentů (4,49%).

Ze získaných odpovědí vyplývá, že nejčastěji fyzické tresty v rodinách používají otcové, což může souviset s tím, že otcovská role je spíše přísnější, autoritativnější, více kárající než role matky. Nicméně více než polovina dotazovaných má rádo stejně oba rodiče, což se jeví jako příznivý výsledek, z něhož lze dovozovat, že dospívající mají vyvážený vztah k oběma rodičům a necítí se být emocionálně zraněni od některého z nich. Z celkového počtu dotazovaných sedm uvedlo, že nemá rádo své rodiče, což se jeví jako negativní fakt a bylo by zajímavé provést další šetření ke zjištění, jaké příčiny vedly k tomuto výsledku.

6 SHRNUÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Cílem praktické části bylo zjistit, jaké výchovné metody a prostředky rodiče ve své výchově používají. Zaměřili jsme se zejména na používání fyzických trestů a zjišťovali jsme, jak častým výchovným a motivačním činitelem jsou a jaké důvody vedou rodiče k použití trestů a odměn. Výzkumnými otázkami bylo také zjišťováno, jak dospívající vnímají a hodnotí tyto výchovné postupy a jaký vliv tyto postupy mají na vztah mezi nimi a rodiči. Výzkumné šetření bylo založeno na kvantitativním typu výzkumu, kdy jsme pomocí dotazníkového šetření sbírali data od oslovených respondentů. Analýza a interpretace dat byla postavena na deskripci a znázorněna pomocí tabulek a grafů. Výběr výzkumného souboru byl realizován pomocí záměrného výběru, ve kterém celkově odpovědělo 156 respondentů. V průzkumu bylo zjištěno, že velká většina rodičů ve své výchově používá fyzické tresty, avšak jen občas, ve výjimečných situacích. Více než polovina dospívajících si myslí, že používání fyzického trestu je dobrou a účinnou metodou, když je používána jen výjimečně, a tak můžeme konstatovat, že dospívající mají na tuto problematiku podobný názor jako jejich rodiče. Nejčastější způsob fyzického potrestání je facka, což potvrdilo i dříve provedené výzkumy (Vaníčková, 2004). Z výzkumu dále vyplývá, že některé z forem tělesného týrání byla vystavena necelá polovina dotazovaných, což se jeví jako nepříznivý fakt, nicméně viditelné stopy po tělesném trestu měla jen nepatrná část respondentů. V rodinách převažují spíše pozitivní motivační prostředky, nejčastější způsob odměňování je pochvala, což opět potvrzuje již dříve uskutečněné výzkumy (Vaníčková, 2004), že nejčastější forma odměny se odehrává na verbální rovině. Nejčastěji rodiče své děti trestají za drzost a nejčastějším důvodem pro použití odměny je dobrý prospěch ve škole. Zajímavým zjištěním se jeví skutečnost, že dospívající daleko hůře vnímají psychické tresty, než ty tělesné, nejvíce traumatizující se jim jeví obviňování a vyvolávání pocitů viny, ponižování, nadávání a křik rodičů a celá tři čtvrtina dotazovaných vnímala někdy pocit nespravedlivého potrestání. V rodinách fyzické tresty nejčastěji používají otcové, nicméně více jak polovina dotazovaných má pozitivní a vyvážený vztah k oběma rodičům, což dokazuje, že se dospívající necítí být emocionálně zraněni od některého z nich. Z celkového počtu dotazovaných sedm respondentů uvedlo, že nemá rádo své rodiče, což se jeví jako negativní fakt, a bylo by zajímavé provést další výzkumná šetření ke zjištění, jaké jsou příčiny této skutečnosti. Na základě výše uvedených dat můžeme tedy konstatovat, že celkově se výsledek výzkumného šetření jeví spíše jako příznivý, nicméně toto šetření, díky záměrnému výběru, nelze aplikovat na celou populaci.

ZÁVĚR

Rodina je základní společenskou jednotkou, která je zásadní pro správný citový, morální a hodnotový vývoj dítěte. Většina dnešních rodičů se narodila před rokem 1989 a byla vychovávána pod vlivem autoritativní výchovy, která byla automatická, společensky přijatelná a vlastně jediná akceptovatelná. To zákonitě muselo ovlivnit osobnost dnešního rodiče. Doba po roce 1989 se diametrálně změnila. Tento přechod byl tak rychlý a výrazný, že bylo nutné se přizpůsobit, někdy i za cenu těžké životní zkoušky. Spousta rodin se rozpadá a rodiče si hledají nové partnery, mnozí rodiče mají daleko méně času na své děti, jejich hodnotový žebříček se skládá spíše z materiálních věcí, a tak taková rodinná atmosféra musí mít vliv na osobnost dítěte a na vztah rodičů a dětí. Dnešní doba je diametrálně odlišná a tak i děti tráví jinak svůj volný čas, mají jiné zájmy, než měli jejich rodiče. Existují nebezpečí jako závislosti na internetu, či počítačových hrách, děti mají větší materiální nároky. Zodpovědný rodič by měl tyto nároky korigovat a budovat správný hodnotový systém, měl by se snažit vnímat pocity a názory dítěte, se kterým je schopen dialogu a měl by respektovat jeho osobnost. Jako jedna z nejdůležitějších věcí ve výchově dětí se jeví nutnost stanovit jasná a pevná pravidla, o kterých se s dětmi dá na rozumné úrovni mluvit a jednat. Kvůli pracovní vytíženosti nemá spousta rodičů na své děti čas a výchova se pak odehrává jen za pomoci odměn či spíše trestů. Na základě mého výzkumného šetření, i když nešlo o reprezentativní vzorek populace a šlo jen o záměrný výběr, bylo zjištěno, že fyzické tresty ve výchově používá velká většina rodičů, byť jen ve výjimečných situacích. Fyzické tresty fungují okamžitě a účinně. Je zde ale mnoho aspektů, které si rodiče v emočním vypětí neuvědomují. Fyzické tresty jsou ponižující a útočí na osobnost dítěte. Často se proto míjejí účinkem, dítě pocítuje menší ochotu k nápravě, jelikož cítí strach z trestu nebo ztráty lásky, bolest a často ho provází pocit nespravedlnosti. Pokud rodič používá nepřiměřené fyzické tresty nebo používá tyto tresty často, dochází k narušení emočního vztahu mezi dítětem a rodičem, jelikož si dítě musí myslet, že kdo ho bije, nemůže ho mít rád. Často se přenáší vlastní zkušenost s trestáním na další generace. Buď rodiče opět používají stejné výchovné prostředky, nebo přistupují k diametrálně odlišným metodám výchovy a odmítají trestat fyzicky. Otázkou je, zda použití psychických trestů, jako ponižování, vysmívání, zastrásování či ignorování nezanechává hlubší stopy na osobnosti dítěte. Jak bylo zjištěno výzkumným šetřením v bakalářské práci, pro dítě je daleko více traumatizující být obviňováno, poniženo či zesměšněno, než dostat pohlavek či facku. Tyto psychické tresty se dle mého názoru daleko více podepisují na osobnosti člověka v dospělosti. Psychické

tresty jsou na rozdíl od tělesných nedokazatelné, tudíž nepostizitelné. Tento závěr nastavuje zrcadlo rodičům, kteří tyto výchovné metody používají a devastující vliv takové výchovy si zřejmě vůbec neuvědomují. K možným nápravným či preventivním opatřením lze doporučit zejména dostatečné informování rodičů pomocí vzdělávacích aktivit a seminářů o negativních důsledcích používání fyzických a psychických trestů na osobnost dítěte. Pomocí médií informovat veřejnost o důležitosti výchovy a tak rodiče motivovat a aktivizovat jejich zájem o danou problematiku. Další pomocí pro rodiče při výchovném procesu by měla být dostatečná a dostupná poradenská základna vyškolených a erudovaných pracovníků, kteří mohou být nápomocni při řešení výchovných problémů dětí. Jako konkrétní příklad této pomoci můžeme uvést Rodičovskou linku, jejímž posláním je poskytovat krizovou pomoc a sociální poradenství rodičům a jiným rodinným příslušníkům, pedagogům a ostatním, kteří jednají v zájmu dětí, a tím mnohostranně posilovat rodinu a její příslušníky, předcházet negativním jevům v rodině a snižovat nežádoucí chování vůči dětem. Pokud mladí lidé dnes chtějí založit rodinu, měli by se dle mého názoru na tuto novou roli rodičů připravit nejen materiálně a finančně, ale hlavně by si měli vyjasnit, jaké mají názory na výchovu dětí, co je pro ně důležité a měli by se snažit sjednotit pohled na budoucí výchovu svých dětí. Taktéž je důležité vzdělávat se a získávat nové informace např. o psychologickém a tělesném vývoji dětí či o nových poznatcích nejen ve výchově, ale i o dalších souvislostech.

Cílem bakalářské práce byla deskripce výchovných metod, forem a prostředků rodičovské výchovy a její odraz na vnímání dospívajících dětí. Sledovaný soubor byl zvolen záměrně a byl tvořen 156 respondenty ze Zlínského kraje. Na základě výzkumného šetření bylo zjištěno, že fyzické tresty ve svých výchovných metodách využívá velká část rodičů, i když jen ve výjimečných situacích a nejčastěji používanou formou trestu je facka. V rodinách převládá pozitivní výchova spíše s využitím odměn, než trestů, odměny se odehrávají zejména ve verbální rovině. Na základě zjištěných dat bylo prokázáno, že vztahy rodičů a dětí ze sledovaného souboru nejsou zásadním způsobem narušeny, velká většina respondentů má citově vyrovnaný vztah s oběma rodiči. Avšak pocit nespravedlivého potrestání někdy pocítovala celá třetí čtvrtina dotazovaných, což je dle mého názoru pro rodiče dostatečně nepříznivá zpětná vazba, která klade na rodiče a jejich výchovu daleko vyšší nároky, než je jen pevná ruka a přísný, zvýšený tón hlasu. Rodiče by se měli nad tímto výsledkem zamyslet a pokusit se svým výchovným působením nevytvářet v dětech pocit nespravedlivého potrestání, jelikož se nepříznivě odráží na jejich vzájemném vztahu

a neméně důležitým aspektem je ovlivnění jejich osobnosti, které se může negativně projevit v dospělosti. Zásadní pro eliminaci pocitu nespravedlivého potrestání je budování dobrých a otevřených vztahů v rodině, rozvíjení a posilování vzájemné komunikace, kdy dítě ví, za co je trestáno a cítí, že ho rodič má stále rád i přesto, že se provinilo, vnímá vzájemný respekt a důvěru. K tomuto zamyšlení nad svým výchovným působením by mohly přispět i výše uvedené poznatky a výsledky výzkumu v mé bakalářské práci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BLÍŽKOVSKÝ, Bohumír. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi: celistvé a otevřené pojetí vzdělávání a výchovy*. 2. upr. vyd. Ostrava: Amosium Servis, 1997. ISBN 80-85498-23-5.
- BREZINKA, Wolfgang. *Východiska k poznání výchovy: úvod k základům vědy o výchově, k filozofii výchovy a k praktické pedagogice*. Brno: L. Marek, 2001. ISBN 80-86263-23-1.
- BREZINKA, Wolfgang. *Filozofické základy výchovy*. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-169-5.
- ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-534-3.
- ČÁP, Jan. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. Psychologie (ISV). ISBN 80-85866-15-3.
- ČÁP, Jan. MAREŠ, Jiří. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.
- HELUS, Zdeněk. *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Praha: Portál, 2004. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-888-0.
- JEDLIČKA, Richard. *Psychický vývoj dítěte a výchova: jak porozumět socializačním obtížím*. Praha: GRADA Publishing, 2017. Psyché. ISBN 978-80-271-0096-5.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Po dobrém, nebo po zlém?* 5. vyd. Praha: Portál, 2000. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-486-9.
- PELIKÁN, Jiří. *Hledání těžiště výchovy*. V Praze: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1265-2.
- PELIKÁN, Jiří. *Výchova pro život*. 2. přeprac. a rozš. vyd. Praha: ISV nakladatelství, 2004. Pedagogika (ISV). ISBN 80-85866-23-4.
- PREKOPOVÁ, Jiřina. *Malý tyran: co vlastně děti potřebují*. 5. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 9788073672713.

PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA. *Andragogický slovník*. 2. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.

ŘEHULKA, Evžen a Oliva ŘEHULKOVÁ, ed. *Psychologické otázky adolescence: sborník příspěvků*. Boskovice: Albert, 2001. ISBN 80-7326-001-8.

SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-559-8.

ŠULOVÁ, Lenka a Chantal ZAUCHE-GAUDRON. *Předškolní dítě a jeho svět: L'enfant d'âge préscolaire et son monde*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0752-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Praha: Grada, 2004. Psyché (Grada). ISBN 80-247-0814-0.

VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Hana PROVAZNÍKOVÁ. *Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-008-4.

VAŠUTOVÁ, Maria. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2005. ISBN 80-7042-691-8.

Násilí na dětech: sborník z národní a středoevropské konference konané pod záštitou veřejného ochránce práv: "Násilí nezná hranic, ale zanechává stopy". Praha: Humanitas-Profes, 2003-. ISBN 80-903392-0-4.

JEŽKOVÁ, Zuzana. LABUSOVÁ, Eva. *O nevhodných přístupech v rodičovské výchově, psychickém násilí a jeho vlivu na vývoj dítěte*. [online]. Šance Dětem, 2017 [cit. 2017-10-22]. ISSN 1805-8876 (elektronická verze). Dostupné z:

<https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/o-nevhodnych-pristupech-v-rodicovske-vychove-psychickem-nasili-a-jeho-vlivu-na-vyvoj-ditete-48.html#top>

The American Professional Society on the Abuse of Children [online]. © 2017 American Professional Society on the Abuse of Children [cit. 2017-12-20]. Dostupné z:

<https://www.apsac.org/>

Rodičovská linka [online]. © 2001. [cit. 2018-02-20]. Dostupné z:

<https://www.rodicovskalinka.cz/fungovani-linky/o-rodicovske-lince/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. – a podobně

Atd. – a tak dále

Např. – například

PC – personal computer

s. - strana

Tj. – to je

Tzn. – to znamená

Tzv. – takzvaně

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 – Model čtyř stylů výchovy

Obrázek č. 2 - Model devíti polí způsobu výchovy

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Pohlaví

Tabulka č. 2 – V domácnosti žiješ?

Tabulka č. 3 – Používají tvoji rodiče ve výchově spíše odměny nebo tresty?

Tabulka č. 4 – Používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Tabulka č. 5 - Jak často používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Tabulka č. 6 - Byl jsi někdy potrestán pomocí nějakého předmětu? (řemen, hůl, vařečka)

Tabulka č. 7 - Měl jsi někdy po fyzickém trestu viditelné stopy? (modřina, šrámy, krev)

Tabulka č. 8 - Jaký je dle tvého názoru nejčastější způsob fyzického potrestání?

Tabulka č. 9 - Jaký způsob odměny dle tvého názoru rodiče nejčastěji používají?

Tabulka č. 10 - Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod použití fyzického trestu?

Tabulka č. 11- Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod pro odměnu?

Tabulka č. 12 - Myslíš si, že používání fyzických trestů může zabránit, aby se špatné chování dítěte v budoucnu neopakovalo?

Tabulka č. 13 - Myslíš si, že pokud rodiče použili trest, vnímal jsi jej jako spravedlivý trest?

Tabulka č. 14 - Myslíš si, že používání fyzických trestů je dobrým prostředkem ke správné výchově dítěte?

Tabulka č. 15 - Který trest je dle tvého názoru pro dítě nejhorší?

Tabulka č. 16 - Kdo dle tvého názoru ve výchově nejvíce používá fyzických trestů?

Tabulka č. 17 - Koho ze svých rodičů máš raději?

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1 – Pohlaví

Graf č. 2 - V domácnosti žiješ?

Graf č. 3 - Používají tvoji rodiče ve výchově spíše odměny nebo tresty?

Graf č. 4 - Používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Graf č. 5 - Jak často používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

Graf č. 6 - Byl jsi někdy potrestán pomocí nějakého předmětu? (řemen, hůl, vařečka)

Graf č. 7 - Měl jsi někdy po fyzickém trestu viditelné stopy? (modřina, šrámy, krev)

Graf č. 8 - Jaký je dle tvého názoru nejčastější způsob fyzického potrestání?

Graf č. 9 - Jaký způsob odměny dle tvého názoru rodiče nejčastěji používají?

Graf č. 10 - Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod použití fyzického trestu?

Graf č. 11 - Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod pro odměnu?

Graf č. 12 - Myslíš si, že používání fyzických trestů může zabránit, aby se špatné chování dítěte v budoucnu neopakovalo?

Graf č. 13 - Myslíš si, že pokud rodiče použili trest, vnímal jsi jej jako spravedlivý trest?

Graf č. 14 - Myslíš si, že používání fyzických trestů je dobrým prostředkem ke správné výchově dítěte?

Graf č. 15 - Který trest je dle tvého názoru pro dítě nejhorší?

Graf č. 16 - Kdo dle tvého názoru ve výchově nejvíce používá fyzických trestů?

Graf č. 17 - Koho ze svých rodičů máš raději?

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Fyzické tresty ve výchovných metodách rodičů

Ahoj, jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a ve své bakalářské práci se zabývám tématem používání fyzických trestů ve výchově dětí. Mým cílem je zjistit, jaký styl výchovy převažuje v současné době v rodinách a jaký názor na něj máte vy sami.

Proto budu velmi vděčná za pár minut vašeho času k vyplnění dotazníku. Dotazník je zcela anonymní a veškerá data z něj budou sloužit jen pro účely výzkumného šetření a budou pro mě cenným zdrojem informací.

PROSÍM O OZNAČENÍ VŽDY JEN JEDNÉ ODPOVĚDI.

Děkuji předem za ochotu a váš čas.

1. Jsem:

- Dívka
- Chlapec

2. V domácnosti žiješ:

- S oběma rodiči
- Jen s jedním rodičem
- S jiným příbuzným (např. prarodiče)
- Jiné:.....

3. Používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

- Ano
- Ne

4. Jak často používají tvoji rodiče ve výchově fyzické tresty?

- Každý den
- Jednou za týden
- Jednou za měsíc
- Jen výjimečně
- Nikdy nepoužívají

5. Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod použití fyzického trestu?

- Neuposlechnutí či odmlouvání
- Špatný prospěch ve škole
- Porušení nastavených pravidel
- Drzost
- Krádež či úmyslné poškození věci
- Lhaní
- Jiné:.....

6. Jaký je dle tvého názoru nejčastější způsob fyzického potrestání?

- Facka
- Pohlavek
- Výprask rukou či nějakým předmětem (vařečkou, řemenem apod.)
- Tahání za vlasy
- Kopání
- Dřepy či kliky
- Jiné:.....

7. Byl jsi někdy potrestán pomocí nějakého předmětu? (řemen, hůl, vařečka apod.)

- Ano
- Ne

8. Měl jsi někdy po fyzickém trestu viditelné stopy? (modřina, šrámy, krev apod.)

- Ano
- Ne

9. Kdo dle tvého názoru ve výchově nejvíce používá fyzických trestů?

- Matka
- Otec
- Jiný příbuzný
- Učitel / Vychovatel

10. Používají tvoji rodiče ve výchově spíše odměny nebo tresty?

- Spíše odměny
- Spíše tresty
- Tresty i odměny stejně

11. Jaký je dle tvého názoru nejčastější důvod pro odměnu?

- Za pomoc v domácnosti
- Za dobrý prospěch ve škole
- Za dobré chování
- Za splnění požadovaného úkolu či příkazu
- Bezdůvodně
- Jiné:.....

12. Jaký způsob odměny dle tvého názoru rodiče nejčastěji používají?

- Pochvala
- Dárek
- Finanční odměna
- Splnění přání
- Jiné:.....

13. Který trest je dle tvého názoru pro dítě nejhorší?

- Křik rodičů (nadávky, ponižování a posměch)
- Obviňování a vyvolávání pocitu viny
- Ignorování a „tichá domácnost“
- Zákazy (PC, mobil apod.)
- Domácí vězení, izolace od kamarádů
- Odebrání kapesného
- Vykonávání domácích prací
- Srovnávání s jiným dítětem
- Fyzický trest (facka, výprask apod.)
- Odepření jídla
- Jiné:.....

14. Myslíš si, že používání fyzických trestů může zabránit, aby se špatné chování dítěte v budoucnu neopakovalo?

- Ano
- Ne

15. Myslíš si, že pokud rodiče použili trest, vnímal jsi jej jako spravedlivý trest?

- Ano, vždy
- Jen někdy
- Ne, nikdy

16. Myslíš si, že používání fyzických trestů je dobrým prostředkem ke správné výchově dítěte?

- Ano, určitě
- Ano, ale jen výjimečně
- Ne, má opačný efekt
- Spíše použití odměny

17. Koho ze svých rodičů máš raději?

- Matku
- Otce
- Oba rodiče stejně
- Nemám rád své rodiče